Poštarina plaćena u gotovu

Cijena 10 Din

Hrvatska Prosvjeta

GOD XXI

9

1934

HRVATSKA PROSVJETA

GOD. XXI. ZAGREB, STUDENI 1934. BROJ 9

AUGUST ĐARMATY:

PJESMA O NAMA

U noćnom lutanju svemirom
I dnevnom stremljenju snovima
Plamtimo stalnim nemirom,
Suzimo crnim slovima.

Sitošću burnog života
Žeđamo tiha odmaranja,
Dirne nas svaka ljepota
I nagoni na stvaranja.

Mami nas vreva ulica
Osmijehom boli skrivene,
Dok bezbrojem otrovnih sulica
Ne ostavi grudi razrivene.

Patimo traženjem istine,
Bludimo mračnim stranama,
Na bijele mećemo listine
Maštanje srca u nama.

Trnovitost gazimo putanja
U žudnji sunčanih pramova,
Napokon, umorni s lutanja,
Kraj svetih klonemo hramova.

Presretni s cvjetanja proljetnih
I rađanjem novih nadanja,
Pričanje stabala stoljetnih
U zvučna stavljamo skladanja.

S jesenjim lišćem, što opada,
Pod utiskom vremenskih promjena,
Duša nam pati i propada,
Puna proljetnih spomena.

VLADISLAV KUŠAN:

DJEVOJČE NA PROZORU ČITA ROMANTIČNU KNJIGU

Nemir večeri sluti treptavo lišće breza,
Zmijulje oblačne pruge u ljubičastom sutonu.
»Prispjet će sablasna lađa ukletog Holandeza
Čim vode u maglu utonu.

Na prelu pjevajući sve s djevojkama pletem
Za oca jake mreže;
Čujem li tvoje ime u riječima se smetem
I sve mi biva teže.

O kako teško sreću skrivam,
Zovem te tajno u po glasa,
U snovima te bunovnim snivam
I čekam, čekam zoru spasa!

Kad noćna bura uplaši mene
To tvog je glasa daleka jeka;
Lik tvoje sjene iz sna me prene
Ko sladostrasna strava neka,
Ko silna nada nad svim nadama,
Tako djevica vjerna sa vojne viteza čeka
U baladama« — — —

Sneno je oblačje svoda na put daleki krenulo
I četrunasti otsjev sa nebosklona popilo,
Na prozoru se djevojče iz tmurnih sanja prenulo
I prašnu knjigu zaklopilo.

Nemir večeri sluti treptavo lišće breza,
Izdišu oblačne pruge u ljubičastom sutonu.
Prispjet će sablasna lađa ukletog Holandeza
Čim vode u maglu utonu...

SPLEEN

Bolno vjetar u krošnjama diše
S prvom tugom predjesenskih dana.
U bolesnim bojama platana
Suzi žalba rasplakane kiše.
Bolno vjetar u krošnjama diše.

Rujna šuma u ognjici vene,
Sunca ištu grane obamrle,
Daljine se s oblacima grle —
U srcu su nade pregažene.
Bujna šuma u ognjici vene.

Sljepočnicom bezbroj misli bije,
A u bdjenju nema odgovora.
Ucviljena sviće slijepa zora,
Mutno okno hladnom suzom mije.
Sljepočnicom bezbroj misli bije:

Tko ispija radost mojih dana,
Tko mi snagu iz udova pije,
Zašto ovaj smiješak pelivana
Samo pečal i prazninu krije?
Tko ispija radost mojih dana?

LJUBOMIR MARAKOVIĆ:

GLUMA

I.

G. Aleksandar Freudenreich, član znamenite naše glumačke porodice i vođ Matice Hrvatskih Kazališnih Dobrovoljaca, napisao je opsežan priručnik kazališnog znanja i rada[1]) kao ideološku podlogu djelovanja hrvatskih kazališnih dobrovoljaca. Knjiga je temeljita i neobično iscrpna; naročito u svojim tehničkim partijama, ona je potpun udžbenik koji će dobro doći svima koji učestvuju u kazališnom radu. Ali treba odmah reći i to, da bi ovakvo mnoštvo svih tehničkih pojedinosti moglo smesti i zbuniti običnog igrača nestručne pozornice. Kada se pomisli na sve one ljude i družine iz udaljenih malih gradova i sela koji također treba da učestvuju u tom radu, na svoj način i u svom krugu, onda se može vidjeti koliko ima toga što oni po svojim tehničkim i materijalnim sredstvima neće moći dosegnuti pa će, možda, misliti da nisu dorasli svojoj zadaći. Dakako da bi bilo najidealnije kada bi se oni svi bez razlike uputili u sve ovo; svakako bi im to dobro došlo da dublje i jasnije poznaju svijet pozornice kojemu ipak, na neki način, pripadaju, ali bi se kod priprostijih duhova tim učinilo možda isto ono što se dešava s formalizmom suvremenih škola, gdje đak uči mnogo toga što kasnije (a možda već i odmah) otpada, jer ne nalazi nikakve primjene u njegovu životu i krugu njegova intelektualnog interesa, nego je tu samo radi formalne potpunosti. Da se ova knjiga učini upotrebljivom i širim krugovima, mislim da bi dobro bilo kada bi je vođe društava temeljito proučili i pritom bilježili partije koje treba naročito uočiti u njihovu krugu, a zatim svojim članovima u uvodnom predavanju naznačili te partije upozorivši ih tako na ono što neophodno nu-

[1]) *A. Freudenreich,* Gluma, Stručni priručnik za ideologiju i praktičnu primjenu hrvatske pučke glume, Zagreb 1934., Izd. zadruge »Sklad«.

žno trebaju pročitati, a ostalo ostavivši na volju onima koji mogu da ulaze u sve te pojedinosti a da se u njima ne izgube, odnosno da ih umiju primijeniti. Knjiga je tako potpuna, da će je u toj potpunosti trebati u prvom redu profesionalni glumci i režiseri, bilo zvanični, bilo nezvanični; da nije izdavanje knjiga kod nas tako zamršena stvar, s vremenom bi dobro došao kakav kraći ekscerpt za one za koje je ovaj materijal u ovakvoj cjelini preopširan. Ali ovako, možemo biti sretni da je došlo do izdanja ovog opširnog i temeljitog djela, još u ovako elegantnoj i tehnički potpuno dotjeranoj opremi.

Treba, nadalje, istaknuti da je g. Freudenreich umio sve ove stručne upute prikazati na lak i zanimljiv način; razlaganje je začinio zgodicama iz života i historijskim podacima, tako da će svaki inteligentni čitalac u ovom djelu, premda je ono stručan priručnik, naći obilje korisna i neobično privlačna štiva, naročito u gradovima u kojima postoji i kazalište. Za promicanje znanja o pozornici i dramskoj igri, ovo će djelo steći nesumnjivo goleme zasluge, a za mnogu drugu granu kulturnog života i nauke nemamo ovako lijepa i bogata priručnika.

II.

Što se tiče ideološke strane djela, ono nije uvijek na sigurnim nogama kao što je njegov tehničko-stručni dio.

Točno je kad g. Freudenreich kaže da je »populariziranje etičkih načela pravo polje rada dobrovoljaca.« Ako se ta tvrdnja gleda u vidu dosadanjeg repertoara Matice HKD, onda bismo joj mogli, u glavnom, dati pravi smisao jer, osim u jednom slučaju, repertoar koji su izvodili dosad dobrovoljci, slaže se sa zahtjevima kršćanske i naše tradicionalne zdrave narodne etike. Ali u Pernićevoj »Nagradi« i sama ideja i neki detalji radnje vrlo nam čudno zvuče i držim da bi bilo mnogo bolje da ih nema. Pogotovu u času kada je komedija iznesena. Poštujući u cjelini rad MHKD i cijeneći njegovo značenje za prosvjetu naroda, ja sam se, u svoje vrijeme, suzdržao od ulaženja u to osjetljivo pitanje, pa ga ne želim ni ovdje pobliže raspravljati — kome je stvar dobro poznata, taj će me lako razumjeti. Rado podvlačim da je zbor MHKD gotovo istovremeno igrao Hoffmannsthalova »Čovjeka« i stekao krupnu zaslugu za duboko duhovno sabranje svojih gledalaca, ali zato mi se to čudnijim čini nekakav strani i neupućeni način kojim g. Freudenreich govori o postanju drame u Srednjem vijeku. Ne bih htio da cjepidlačarim oko pojedinih riječi, ali kad se već govori o tom da su »dramski prikazi uvršteni u službu Božju«, ne bi li bilo točnije i jasnije kazati da su potekli iz nje, jer je u istinu tako i bilo, a ne da se čitaocu čini kao da su nekakve gotove drame umetane u liturgijski obred. Ta vjerski su čini narodu toliko poznati, da će samo malo veća preciznost u izražavanju mnogima učiniti stvar odmah kud i kamo jasnijom. Ako se već uobičajilo da se riječ »mit« kao predodžba iz vjerske povijesti uzima u nekom širokom značenju, ipak svakoga vjernika smeta rečenica kao ova: »Legendaran sadržaj izvađen je iz evanđelja, a *kršćanski mit* zauzeo je ono mjesto, koje je u klasično vrijeme zauzimao narodni grčki mit.« U ovako osjetljivima stvarima, g. Freudenreich čini se da ne umije uvijek omjeriti doseg i točni opseg pojedinih riječi

koje mu dođu pod pero. Šta biste, inače, rekli o piscu koji je postavio i igrao kršćansku dramu o »Čovjeku«, a piše ovakav pasus koji nije samo konstatovanje činjenica, nego ima programatsko značenje: »Stvaranje pravog pučkog kazališta kod nas ili ozdravljenje njegovo tamo, gdje ga ima i gdje nekako životari, zadaća je kazališnih dobrovoljaca. No sav taj rad mora biti suvremen, mora biti vođen današnjim načelima i nazorima o umjetnosti, jer u protivnom slučaju takav rad znači nazadak, a nikako ne napredak. Današnja umjetnost razvija se pod lozinikom »nova stvarnost«. Ona *kida s tradicijama,* zabacuje suvišna kićenja, nakite, ukrase u dekorativnom i scenskom dijelu kazališta, pojednostavljuje riječ i frazu, *priljubljuje se materijalističkom naziranju na svijet i život,* ali ostaje ipak umjetnost za razliku od mehanizirane reprodukcije strojevima.« (Str. 326.) Namjerice donosim čitav odlomak, da pokažem kako je po koji neoprezni izraz ublažen kontekstom, iz kojega se vidi da je riječ uzeta u drugom opsegu. Tako se, bez sumnje, ono »kidanje s tradicijama« odnosi na tradicionalne dekorativne stilove na koje g. Freudenreich, kao arhitekt, misli u prvom redu; ali to benevolentno tumačenje neće svakome pasti na pamet. No riječi o »priljubljivanju materijalističkom naziranju na svijet i život« imaju samo jedno i jasno značenja koje možda nije htio da izrazi g. Freudenreich, ali je ono u istinu u žestokoj opreci s čitavim idealističkim i nacionalističkim nastojanjem MHKD — barem kakvo je ono dosad bilo. Ovakvi lapsusi mogu da postanu fatalni baš danas kad mora nužno da se čisti atmosfera između komunizma kojemu je bitna osnovica historijski materijalizam, dakle »materijalističko naziranje na svijet i život«, — i nacionalizma koji ne može da postoji bez tradicionalistčkog idealizma, ma u kojem njegovu obliku. Ja sam, nedavno, upozorio na disparatnost takvih shvatanja u židovskom nacionalističkom pokretu, pa ne bih želio da se moram razračunavati s tim istim ideološkim zabludama na jednom vrlo dragocjenom polju hrvatskog kulturnog nastojanja.

III.

Ponavljam da, tko pozna rad g. Freudenreicha s pozornice, može samo s blagom dobrohotnošću prosuđivati lapsuse njegove pisane misli koja pritom ne ispada kriva nego nekako neomeđena, neodređena te ne pogađa cilja u srž. Ali u ideološkom priručniku i na polju gdje zaista treba da se stvara čvrsta i jasna ideologija u interesu zajednice za koju se radi, takva je netočnost ipak vrlo neugodna, a može biti i opasna.

Tako n. pr. kada se govori o »larpurlartizmu« i o profesionalnoj pozornici, u odnosu prema »dobrovoljačkoj«. »Vještinu i rutinu profesionalnog glumca nadomješta kod kazališnog dobrovoljca ljubav i iskren zanos, kojim dobrovoljci glume.« Ne tako, zaboga! Ta vidjeli smo, naročito na pozornicama vjerskih društava, i ljubav i zanos koji su, u svojoj divnoj bezazlenosti, pretvarali pozornicu u mučilo za gledaoce, a možda i za same sebe. G. Freudenreich govori mnogo točnije kada se izražava konkretno i praktično: »Gluma, koju treba da odaberu kazališni dobrovoljci, ne smije stavljati preteških scenskih ni glumačkih zahtjeva; ne smije izazivati poteškoća kod opreme, kostima, maski, rasvjete, dekora, ne smije iziskivati prevelik broj glumaca, a sve mora biti primjerno mogućnosti, čednim ograničenim sredstvima

dobrovoljačke pozornice, koja je redovito tehnički nedotjerana« (str. 9.). Ovaj stavak je naprosto *dogmatski princip* i mimo njega ne treba i ne može biti nikakve druge argumentacije. On je kardinalno važan kao spoznaja za svakoga tko radi na polju o kojemu govori g. Freudenreich.

On daje ujedno i jedini pravi smisao pitanju *nestručne pozornice* o koje se spotiče g. Freudenreich (str. 3.). Ponajprije, izraz »nesturačna pozornica« ne »bi imao biti« nikakav »prijevod s njemačkog«, »die Laienbühne«, nego je to naš izraz za pojam koji su, po mom mišljenju, najtočnije odredili Nijemci baveći se dramskim radom »Jugendbewegunga«. Svaki je terminus technicus, konačno, prijevod: književnost je literatura, trokut je triangulus, a dobrovoljci su Freiwillige. Prednost ima onaj koji prvi definira i odredi pojam, naročito ako njegov jezik pruža za to najbolju izražajnu mogućnost. Njemački je izraz »Laienbühne« daleko bolji od našega, pa već zato naš ne može da bude prijevod, nego samo približno adekvatna oznaka. Izraz »Laie« u njemačkom je naime riječ već po svom obliku pozitivna, kakve mi nažalost nemamo. Ono što ona označuje, mi smo prisiljeni da, od prilike, izrazimo riječju »ne-stručan« koja svojim negativnim prefiksom već oslabljuje stvarnu izražajnost, kao što bi n. pr. definicija: duša je netvarna, imala značiti nešto pozitivnije, savršenije, a u istinu zvuči negativno i faktično označuje samo da duša *nije* tvar. Njemačka riječ »Laienbruder« u redovničkom životu ne znači redovnika nestručnjaka nego onoga koji, premda je pravi redovnik, ne može da vrši sve funkcije kao što ih vrše »oci«. Riječ, dakle, označuje više ograničenje kompetencije nego li stručnu spremu. Ona je, u toj nijansi, neprevodiva kod nas. Ali jer ona inače znači i ono drugo, u danim slučajevima, njezin je adekvatni izraz ipak u riječi »nestručan«, jer se ne govori kod nas samo o stručnom znanju, nego i o strukovnim organizacijama. A g. Freudenreich zna bolje od mene, da nijedna strukovna organizacija ne može poreći nekome stručnog znanja, ali mu i te kako može poreći kompetenciju da ga vrši. Neka tko preuzme vršiti arhitektski posao izvan strukovne organizacije i strukovne kompetencije, ako može! A kod pitanja nestručne pozornice čini mi se kao jedno od najkardinalnijih i najbitnijih pitanja, da se a priori, već u samom imenu, ograniči kompetencija i temeljito predusretne prepotencija koja se vrlo lako razvije u krugovima družina koje se bave pozornicom. Vrlo je lijep demokratski princip da u takvim društvima igraju zajednički ljudi iz svih slojeva društva. To je nacionalno i socijalno odgojno, ali je u tom i velika opasnost, naročito kad se radi o javnim nastupima kod kojih pojedinac može da stekne neko naročito i lično priznanje. Takav položaj manje obrazovane ljude čini lako prepotentnim, te smatraju sebe doraslima najtežim umjetničkim zadacima ili bar jednakim ljudima koji su tim zadacima istinski dorasli. Iz toga slijedi izvjesna megalomanija koja se očituje i u stilu igre koji, kod takovih ljudi, nije drugo nego neko kaćiperstvo i šablonska imitacija.

»Ako i dobrovoljci nijesu glumci po zvanju (profesionalni glumci) t. j. ako oni ne žive i ako se ne uzdržavaju od svoje glume, ako oni i nijesu savršeni stručnjaci, to bi ipak morali raditi po stručnim iskustvima i postati s vremenom *stručnjaci*, koji razumiju rad i vode ga *stručno*« (str. 3.). Na ovaj način, mislim da uopće nema nestručnjaka na svijetu. Prvoškolac gimnazije mora znati nacrtati svoju crtariju potpuno točno i bez pogreške, i to je onda bez sumnje i *stručna* stvar bez prigovora. Ali svakomu je jasno da on neće biti stručnjak ni kad daleko više toga bude znao crtati, iako će imati *stručno znanje*. A takvo stručno znanje imaju i amateri i diletanti, ako nisu neinteligentni i snobovi. Diletant koji skuplja umjetničke slike i te kako se razumije u njihovu umjetničku i materijalnu vrijednost, al ipak nije stručnjak. (Takav je diletant Galsworthyjev Soames Forsyte sa svojom bogatom privatnom galerijom slika.) Napokon i g. Freudenreich vidi da stvar nije baš ista kada kaže da dobrovoljci nisu »*savršeni* stručnjaci«, a ja bih mjesto toga rekao da nisu *potpuni* stručnjaci, jer ima čitavih grana stručnoga znanja koje se proteže na profesionalne pozornice, a koje oni neće nikada moći primijeniti, pa im je ono stoga i nepotrebno.

Malo je koji tehnički izraz potpuno točan i u svemu dobar, ali su svi stručni izrazi u svom definitivnom značenju stvar konvencije. Radi se samo o tom da izraz koliko je moguće više odgovara stvari i da pritom ne bude dvoznačan, ili već upotrebom izlizan, ako se radi o novoj stvari.

IV.

A ovdje se, po mom uvjerenju, i radi o novoj stvari. Koliko nam je god tradicija sveta, ona postaje okovima ako je, iz pijeteta, zadržavamo i ondje gdje treba da se krče novi putovi. »Naziv *Hrvatski kazališni dobrovoljci*«, kaže g. Freudenreich (str. 3.), »vrlo je star. Prvi počeci našega kazališta nikli su s »Društvom dobrovoljacah narodnog kazališta« 1850. godine, pa ipak je rad tih dobrovoljaca donio krasne plodove. Prvi počeci toga rada sigurno nijesu bili osobito »stručni«, pa ipak je naš ponos i dika, naše kazalište u Zagrebu, plod nastojanja tih kazališnih dobrovoljaca.« Baš to govori *protiv* upotrebe istoga izraza u stvari koja nipošto ne znači isto. Nekadašnji »Dobrovoljci« bili su »Dobrovoljci *narodnog kazališta*« t. j. oni su imali da nadomjeste zvanično i profesionalno kazalište koje je bilo još u tuđinskim rukama. Oni su trebali da se obrazuju kao hrvatska nacionalno svijesna rezerva glumaca koja će svojim nastupima dokazivati da je isto tako vrsna i spremna kao i oni strani uljezi što su zauzimali mjesta koja ih nisu pripadala. Ti su glumci bili samo *privremeno* dobrovoljci, t. j. besplatni igrači iz požrtvovnosti, a njihov je cilj bio faktično, da ostvare hrvatski glumački stalež. Ta je njihova zadaća historijski opravdana, i nesumnjivo časna. Ali u vremenu kada imamo toliko obilje profesionalnih glumaca da ih priličan broj ostaje bez mjesta i kojekako kuburi, kada je naše kazalište na zamjernoj umjetničkoj visini, zadaća neprofesionalnih igrača ne može biti da stvara neke vrsti konkurenciju profesionalnom kazalištu. Nestručni igrač treba da ima *svoje* stručno obrazovanje, ali ono nije iste vrsti i istog opsega kao ono profesionalnog glumca.

Glavni izvor gledanja g. Freudenreicha bez sumnje je u tom što on, i nesvijesno možda, polazi sa pretpostavaka koje su specijalne i koje, u tom svom specijalnom slučaju, imaju svoju potpunu vrijednost, ali zato nisu mjerodavne za općenitost. Ponajprije, njegov vlastiti rad osniva se na karakteru njegove ličnosti koja nesumnjivo nadilazi svoj okvir. Potomak eminentno glumačke porodice, sa stopostotnom glumačkom krvi u žilama, s prirođenim

već jasnim instinktom za sve »tajne kulisa« u smislu tehničkom, i sam je htio da se posveti glumačkom staležu i, kako i sam pripovijeda, samo razborito iskustvo očevo riješilo je stvar drugačije. Ali rad u MHKD njemu je naknada za neispunjeno »hereditarno« glumačko zvanje. Ne spominjem ovo nipošto da omalovažim sve te momente odnosno da prikažem kao da g. Freudenreich nije mogao drugačije. Ali ne može se *redovno* računati da će družine nestručnih igrača imati za svoje vođe *ovakove* ljude. Naročito ne po širokoj i dalekoj provinciji gdje one treba da nastaju i rade. Tamo će biti ljudi koji će znati daleko manje o *kazalištu*, ali će živjeti neposredno u primitivnom i netaknutom narodu i osjećati potrebu da stresu sa sebe sve te konvencije artificijelne gradske pozornice, i da stvaraju neposredno i autogeno iz narodnoh običaja, iz narodne tradicije, iz narodnog života. Sve upute o vlasuljama, ličilima i dr. najbolje kvalitete razbijaju se o oskudnost i neimaštinu ne samo takvih družina, nego i njihove čitave okoline. A i nije u svemu tomu prava pozorišna iluzija. Stari su Grci igrali s gotovim i nepomičnim obrazinama. A i najbolja maska tek je relativno dobra. No ja ne kažem da je sve to nepotrebno i beskorisno, naprotiv! Ali dok profesionalno kazalište *mora* ići za *maksimalnom* savršenošću i igre i tehničkih sredstava, nestručna pozornica mora, radi svoga demokratskog principa, da ima stalno pred očima *minimalnu* granicu materijalnih sredstava, nastojeći da ih iskoristi u postizavanje maksimuma efekta igre. Ja sam, u svojoj knjižici o »Pučkoj pozornici«, protumačio također zašto se kod nestručne pozornice služim izrazom »igrač« a ne »glumac«, pa bih tomu dodao samo još to, da u narodu »gluma«, »glumac« ima često neugodan prizvuk prenavljanja i lažnog pretvaranja, te da će čovjek iz puka uvijek lakše shvatiti iluziju scenske izvedbe, ako mu se ono sugerira kao *igra*, kao što su se i u srednjem vijeku, u svom izvoru, drame ne bez razloga nazivale »jeux« ili »Spiel« odn. »ludus«.

(Svršiće se.)

NEDJELJKO SUBOTIĆ:

SOBICA BROJ 6.

(Nastavak)

Ode tada tromo do sobice br. 6., pogleda bolesnika mutnim očima, spuštene glave.

— Što ste tako jutros snuždena i turobna, mala sestro? — Sestra je Biserka htjela da ispriča sve. Nije mogla. Nešto joj zape u grlu, kao da je duši. Tuga, silna tuga. Mala sestra pokrije lice rukama. Vrati se u baštu na isto mjesto... Tu se do sita rasplakala. Možda će se žalost udušiti u toplim suzama. Svejedno. Bog hoće da mala sestra trpi...

4.

Mala je sestra trpjela i u bašti promišljala, zašto ovaj vihar čemera što vitla tako žestoko njenom dušom?

Možda je to Božja kazna i opomena? Zbog kojeg prestupa?

Kao da snatri i natrag gleda u zrcalo svoje duše. Muči je želja da otkrije uzrok svoga nemira. Zašto tolika bol zbog jednog ludog sna? Ne-

Možda ne, to će biti kazna Božja. Nešto nije u redu.

Možda će biti bolje da tačno zaviri u svoje srce... Zašto ne polazi tako rado u sve druge sobe kao u sobicu broj 2? Zašto nad bolesnikom u toj sobici, nad njegovim krevetom, osjeti naglu promjenu, naglu samilost i nježnu sućut? Zašto se tu tako voljko i milo snalazi kao kod svoga brata i oca, o kome je tako strašno sanjala? Zašto je najednom, od onoga dana, postala nekako mekša ona, koja je svoje srce zatvorila svakomu na zemlji, tako da ne voli misliti ni na svoju rođenu majčicu? Ona, koja grabi kao komad drveta bolesna ljudska tjelesa, što još bukte srčanim žarom, pa ta uda savija, privija uz uzglavje, namješta tamo i amo, svlači i oblači, čisti ih pere i na stotinu načina dvori i njeguje. Zašto sve to radi? Iz natprirodnih razloga? Za ljubav Božju? Za spasenje svoje duše? Da, da! Ali kako je to njeno dnevno zanimanje postalo monotono, obično, suho! Njeno se srce ne umara svojim naročitim izljevima, ne uvlači se u strano biće. To je sreća, jer bi bilo već dosad skršeno u toj samaritanskoj službi.

Ali zašto ta sveza između njene duše i sobice br. 6?

Ili je njenu dušu osvojila tako magična ali varava zemaljska vanjština? Zar u onom muževnom liku ima mladenačkih čara? Finih, lijepo, apolonski izvajanih oblika? Ništa od svega toga... Sve je na tom bolesniku poharanom boleśću jednostavno i obično. I ništa to ljudsko biće od nje ne traži nego samo sestrinsku pomoć, milosrđe u boli, zasluge pred Bogom.

Sada se je mala sestra okrenula od srca u svoju dušu. Ah, tu je, u tom lijepom hramu, stalo svitati... Tu sada otkriva jasne crte one duhovne veze između nje i sobice br. 6, uzrok podatljivosti nekoj višoj, nebeskoj stvari... Njezina vjernost prama sobici br. 6. iz drugog je sasvim nepomućenog izvora, nego što su obični ljudski porivi... I pita sebe u strahu da se pomisli na koju sasvim tjelesnu vezu: sestro mala, što si našla lijepa i uredna u sobici br. 2? Zašto to mjesto držiš nekim dragim svetištem?

U tom malom hramu, u toj je sobici sestra Biserka našla mnogo toga, što nije našla u nijednoj sobi u toj bolnici. Nigdje... U toj sobici boravi jedan Božji čovjek. To je duša, u kojoj nema varke. Nema himbenosti. Ona to tako duboko osjeća. Zato je taj bolesnik tako nježnih osjećaja, tako iskrena saučešća u tuđoj muci i dnevnoj borbi, da svaki put, netom sestra stupi na prag sobice, upita:

— Moja dobra sestro, jeste li umorni? — —

A taj upit postavi sa tolikom milinom, sa tako drhtavom brigom, sa tako nemirnom podatljivošću za tuđu sreću, da se maloj i tako često umornoj sestri Biserki sva dugotrajna muka pretvori u jedan sami hip, pa joj se sva težina milosrdne službe u bolnici pretvara u veselu zabavu... A njegova smirena ustrpljivost u bolesti? Nikada se ne tuži. Sigurno je duboko odan volji Božjoj. I ništa osobito ne traži od časnih sestara... Izgleda tako zadovoljan. Kad nešto obazrivo pita, zapravo moli. Kao da ga je stid nešto zatražiti. Kao da se boji, da ovim božjim pčelicama u tom vježbalištu bolova postane dosadan i težak, da ne ucvili njihovo srce, koje bez lične natruhe iz visokih ideala služe bolesnim, nesretnim ljudima, svojoj braći, a a da ne znaju, ne pitaju, ko je od njih grešan i zloban, ko je pravedan. Ko je prave i ko je krive vjere... I taj se božji čovjek često nećka,

da sestra obavi svoju dužnost, da mu pregleda ranu. Sestra ga dežurna zaskoči, kako se muči, da se sam pomogne a — ne može.

— Nemojte se mučiti, čuvajte sebe!... Mi smo vikle na sve to. Mi ćemo sve to obaviti. Samo recite! — korila ga je toliko puta mala sestra... A onaj njegov tako istančani osjećaj zahvalnosti? Za svaku sitnicu zahvaljuje tako toplo, kao da sestra, bolničarka samo njemu iskazuje uslugu, kao da se njena pažnja ograničuje na njegovu sobicu.

— Moja dobra sestro, Bog vam dao svako dobro! — —

I ta se zahvala čini maloj sestri kao nebeski poziv na ustrajnu samaritansku službu, kao utjeha i melem u dnevnim naporima i poteškoćama. Slično blagodari samo koja prosta, neuka, bogobojazna ženica iz brdskih sela, koja slučajno zaluta amo u bolnicu.

— Ja govorim jezikom svoje majke, svoje neuke majke — kazao je bolesnik maloj sestri, koja nije odmah shvatila, kako Sirotić svaki ljepši i dublji osjećaj izrazi u žargonu seoskog nepatvorenog svijeta, pa nema ništa od običnih gradskih komplimenata, što očituju tako strašnu udaljenost od iskrenonosti jednostavne kršćanske duše...

A kad ga je tijekom bolesti počela nešto bolje poznavati, sestra je Biserka počela zapažati u toj maloj sobici blizinu, srodnu blizinu jedne duše, koja zatitra na svaki podražaj više, duhovne krasote. Sirotić izrazuje svoju misao, svoje čuvstvo tako sugestivnom slikovitošću istančane izgrađenosti uma i srca, da je nemoguće izmaknuti toj toplini i blistavosti mistične, u Bogu utonule duše. S nekom blagom milinom u bogatstvu prispodoba i slika u vječnoj gestikulaciji ruke iskaže određeni doživljaj, mnijenje i pouku... Koliko je puta, kad bi mala sestra blizu njega sustala, predočio ljepotu božje službe, naročito samostanskog života, kao da je to nebeska muzika, kojoj ne treba napisati riječi. Niko joj doslije nije tako divnim bojama i u anegdotama predočio sliku svetog Frana Asiškoga kao on. I svoga dragog sveca, komu je kao redovnica pripadala, zavolila je u toj sobici kao nikad.

5.

U kasnoj noći, kad stanovnik sobice br. 6 nije mogao da spava, sjedjela je mala sestra, dok je bila dežurna, na stolici blizu vrata. Sirotić je tada imao u ruci Bjelokosni Toranj...

— Moja dobra sestro, poslušajte, kako je ovo nebeski divno! — Htio je u taj mah umornoj maloj sestri uliti u dušu po koji gutljaj iz čaše svete radosti.

Tada čitaše Sirotić iz Bjelokosnog Tornja po koji ljepši ulomak iz tog samostanskog romana. Iz onog kreveta sa bijelim vunenim i kuštravim pokrivačem, što je u toj bolnici običan, pred maštom se male sestre izvijaše aureola jedne tako velebne samostanke katoličke prošlosti u sugestivnom koloritu mjesta i vremena, kada se prolaktiše u nebesa prve velebne gotske katedrale kao kamenite molitve tako sitnog i tako velikog ljudskog srca prama Bogu, tako da je srce sestre Biserke bilo zaneseno u nebosklonom veselju, potreseno živom erupcijom čisto mističnog života koji nekoć bje. Kako je tada bilo radosno, umilno u sobici br. 6! I kako se je dijelila iz te

sobice te noći, kad je sve šutjelo u bolnici, sa razdraganom dušom, koju podiže sa zemlje jedna divna zraka Božje milosti...

Jedne večeri kad je stanovnik sobice br. 6 dokončao štivo o maloj Esteri iz Bjelokosnog Tornja, koja je nakon dugogodišnje tvrdoće — nepokorne ahasverske židovske duše prema Hristu u konačnom cjelovu svetoga Križa svršila kao sestra bolničarka u samostanu Bjelokosnog Tornja, sestra je Biserka bila svladana do suza. U tom je času bolesnik odložio knjigu na svoj kuštravi pokrivač i skrenuo svoj pogled u zid na lijevu stranu da mala sestra u njegovoj suzi više radosti ne opazi nesavršenost i slaboću nestalnog ljudskog srca... Kad je iza male stanke sestra Biserka smogla jači udisaj iz svojih grudiju koje kao da su smalaksale u navali čistih i neodređenih ali jakih čuvstava upita:

— Koja je to tako blistava duša, koja je rajskim bojama opisala sestru Esteru u samostanu Bjelokosnog Tornja?

Bolesnik se malko pridigne na jastuk. U malo žarkih riječi opiše maloj sestri tako dragu i duboko pobožnu dušu čuvene spisateljice Bjelokosnog Tornja. Zatim otvori ladicu noćnog ormarića, izvadi listak bijele knjige što mu je vlastoručno pisala sama auktorica romana Bjelokosnog Tornja, te pročita ovaj ulomak iz tog pisma:

»Hvala dragomu našemu Ocu na nebesima, da možemo jedan drugomu nešto dati, pa da je tako i moj Bjelokosni Toranj ispunio svoju svrhu. Moj pozdrav sestri Biserki koja Vas tako lijepo dvori... Poznam više sestara istog reda. To su zlatne franjevačke duše, u istinu ponizne i pune samoprijegora. I ja sam nekada željela u samostan, pa je izašlo drugačije... Sada znadem, zašto je Isus rekao, neka svak uzme svoj križ i ja hoću da svoj križ strastveno uzljubim. Ostajem

u Hristu Vaša Izidora.«

Mala sestra spusti bijele svoje ruke na koljena, kao osupnuta neobičnim ukrštavanjem događaja, što se zrake iz Bjelokosnog Tornja ovako prepliću oko žarišta male sobice br. 6. Sestri se Biserki pričini u taj čas kao da se lik spisateljice Bjelokosnog Tornja diže visoko u nebo poput kršne jele nad okruglim jezercem sa crvenim ribicima u bolničkoj bašti.

6.

Sve ove misli sa reprodukcijom događaja u nizu od dvije sedmice dovele su sestru Biserku na čistu zelenu tratinu. Oslobodila se je iz groba teških sumnja i magle duševnih zapletaja. Da! U njenoj duši nema ništa što bi je osudilo pred Bogom i što bi smjelo pomutiti mir njene duše.

Odleti sada kao na krilima u malu bolničku kapelicu. Tu je u polumraku samo svijetlio žižak iz kandila pred božanskim svetohraništem. I tu u šapatu molitve i noći otkriva svoje srce Vječnoj Ljubavi, Zaručniku svoje mladenačke duše... Jedan pramen božje svjetlosti prodire u njezinu dušu iz one bijele Hostije: ubojiti vihar što je onako naglo prohujio preko njezine glave i uzdrmao joj poplašeno srce, a koji je imao da raskine duhovnu vezu između nje i sobice br. 6, zaista nije kazna nego dar Božji, cjelov Božjeg milosrđa. To je dragocjeno spoznanje, da svaki udarac kušnje

i patnje sastavlja miomirisan cvijet u neuvelom vijenou duhovnog života i opomena odozgo da bdijemo vazda u Njegovoj blizini.

Opet je sada mala sestra bila tako sretna i vedra, vedra i sretna kao malo, nestašno čedo.

Kroz mrak prođe utrtom stazom posutom bijelim sitnim pijeskom iz zgrade za unutrašnje bolesti u hirurško odjeljenje, uđe kroz veliku kapiju i stupivši preko nekoliko stepenica na prizemlje pristupi lijevo u sobicu br. 6. Bila je kasna noć.

Pozdravi sa »Hvaljen Isus« bolesnika s neobičnim veseljem, namjesti lampu na noćni ormarić, spusti zastor na prozoru, prinese stočić do kreveta sa šoljicom čaja, popravi posteljinu oko bolesnika brzo i okretno, klekne ispred kreveta, sklopi ruke i zamoli blagoslov od nemoćnika... Kad se njegova ruka digla u vis da blagoslovi i kad je pala dolje na ivicu prostog kreveta, mala sestra prihvati tu ruku, cjelunu je u dubokom poštovanju svetog reda, zaželi mu mir i laganu noć, pa je nestane iza pritvorenih vrata.

7.

Poglavar hirurškog odjeljenja Ferić u pratnji dvije časne sestre i asistenta Holića zaredao o sutonu po dnevnom običaju od sobe do sobe oko bolesničkih kreveta, da izvidi svoje operirane paciente i odredi za svako lice ono što je nužno za njegu.

A dolazi i u sobicu br. 6. Po svome običaju Ferić obilazi bolesnike skoro vazda veselo raspoložen, pjevuckajući, elastičan i okretan. Za svoje bolesnike nalazi riječi lijepe i utješne, pune dobre nade, svojim duhom ispunja bolnicu.

— Mašala! — reče sa smiješkom na usnama bolesniku Sirotiću, pa proslijedi:

— Mi smo od svojih susjeda muslimana usvojili neke turske izraze, zato nam je obična riječ »mašala!« To znači: dobro se nalaziš, ali ne budi ti uroka! Sad neka vidim povoj i ranu... Ta-a-a-ako!... Izvrsno je zaraslo... U petak ćemo, časna, pamtite, vaditi konce! — dovrši dr Ferić, okrene se k svojoj pratnji i strugne preko vrata Sirotićeve sobice.

A bolesniku Sirotiću bilo je nekako žao, što ovaj hirurg na glasu, koji je oteo pandžama smrti na hiljade ljudskih života svojom neobičnom znanstvenom spremom i vještinom, sa svojom savjesnom službom, ovako brzo, skoro lupeški, dolazi i odlazi iz njegove sobice. A odlazi to prije, što je pacijent dalje od opasnosti, bliže ozdravljenju... Sirotić je imao u Ferića neograničeno pouzdanje. U njegovu otmjenom držanju, ljubeznom nastupu, pronicavom suđenju Sirotić je uočio i izmjerio liječničku silu viših odlika. I to već u prvom susretu. Taj mu se čovjek instinktivno sviđao.

Pa ipak taj čovjek tolikog ugleda i povjerenja nikad nije za Sirotićeve bolesti uzeo stočić, sio i zaustavio se, da zapodjene makar kraći razgovor sa Sirotićem, komu je posvetio toliko pažnje i simpatije... Bolesnik sobice br. 6 je samo čekao zgodu, da zaustavi toga liječnika uza svoj krevet, da mu unakrsnim postavljanjem pitanja dublje pogleda u dušu i da tako ustanovi, s kojim životnim pogledima pristupa taj dobročinitelj nevoljne braće k pojedinom bolesniku? U kojoj mjeri vrši svoje tako delikatno i odgovorno zvanje kao učenjak? U kojoj mjeri kao čovjek (»Samo dobar čovjek može da bude i dobar liječnik« — reče veliki Nijemac)? U kojoj mjeri kao kršćanin iz natprirodnih, dakle vječnih i stalnih motiva? Baš ovo zadnje pitanje bila je za Sirotića jedna nepoznanica, a baš ga je ova najviše uznemirivala... U svojoj samoći Sirotić traži da sazna, dali ovaj na glasu hirurg postupa sa svojim pacijentom kao sa jednom čisto fizičkom, fiziološkom, patološkom i kemijskom jedinicom, bez obzira na čovjekovu posljednju svrhu? Dali polazi sa gledišta sasvim naturalističkog, da u njegovu pacientu drži prvu i posljednju riječ samo ljudska znanost, ili u taj ljudski organizam sa labirintom nebrojenih tajni uvlači svoj vrst neka najviša Sila, Bog, čija pomoć sarađuje uz hirurški nož ili čak da je ruka koja drži hirurški nož samo slobodno pero, s kojim Providnost piše svaki put jedno dobročinstvo više na uhar bijednog Adamovog potomstva?...

Kad je osmi dan asistent Holić povadio iz rane Sirotićeve konce, i taj dan o sutonu pristupio u sobicu br. 6 sa pratnjom dr. Ferić, bolesnik mu stisne ruke i reče mu pogledom koji prosi neku ljubav:

— Vi ste mi, dragi doktore, iskazali toliko dobra. Vi ste duša mog pouzdanja. A ipak ne mogu naći kod Vas milost da sjednete za kratko vrijeme pokraj moje postelje, da uglavim s Vama srdačnije poznanstvo! —

Dr. Ferić se nasmiješi nekako trpko i odgovori:

— Nemojte me krivo suditi! Ja na Vas mislim, za Vas se skrbim. Nažalost nemam ni zeru vremena za međusobni razgovor... Od neprekinutih sam posala sasvim iscrpen. Čudim se samo, kako mogu dospjeti da samo časkom zavirim u Vašu sobu. Promislite, danas sam obavio šest operacija. Kao upravitelj ove bolnice moram nadzirati gospodarstvo, voditi prepisku, brigu i očevidnost nad sve što se na ovaj zavod odnosi, a telefonski pozivi i posjeti zovu me izvan bolnice na sve strane, dok neću da govorim o naporima besplatnog liječenja. Nemam, ne nalazim dovoljno vremena da se smirim i počinem u krugu svoje obitelji, a ne rijetko svoj ručak pojedem s noga... Mogu li sada da sjednem i da govorim?... Uostalom ja razumijem što od mene tražite. Vi ćete me upoznati kad ozdravite i ostavite našu bolnicu...

Tako se u sobici br. 6 nije otkrila nepoznanica koju je Sirotić želio riješiti. Ali je Sirotić po pitanju doznao i to, da Ferića vole i štuju okolni seljaci, da je taj liječnik u svojstvu upravitelja prvi uveo u bolničarsku službu č. sestre te da ih je u više prigoda obranio od nepravednih napadaja, da mnogo radi, uči i trpi. A ko mnogo trpi za dobru stvar, ko ne gubi smiješka ljubavi u blizini potrebnih, ostavljenih, bolesnih ljudi, zaista je na dobroj stazi i nije daleko od Hrista. — — —

8.

Na blagdan sv. Petra i Pavla je svanuo divan dan. Sirotić nakon jutrnje molitve pogleda kroz prozor u horizont: grane visoke jelike nad okruglim ribnjakom pozlaćene su jutrnjim sunčanim zrakama. Golub guče svoju prostu monotonu pjesmu na jednoj grani... U sobicu rano ulazi sestra Biserka i stade veselo i pomnjivo spremati sobicu za svečani čin. Mijenja stolnjak i prostire na trpezu široku vezenu vrpcu, desno i lijevo

namješta dva svijećnjaka, po srijedi križ, dvije čaše sa običnom i krštenom vodom, na krevetu izmijeni nove čiste plahte i navlaku za jastuk. Oko križa postavi dvije vaze raznobojnih ruža, zinija, astera i dalija... Četkom i krpom obriše pod i pokućstvo, podigne zastor i otvori prozor, raspremi sve što treba. Mala je soba prosjala od skromne ali čiste bjeline i mirisavog šarenila.

Stanovnik sobice br. 6 čeka sv. Pričest. Sestra mu je Biserka umila lice, ruke, noge... Primaknula mu bliže časoslov i knjigu »Srčni rubini«, od slovenske Uršulinke sestre Elizabete... U bolnici je jutros svečano i tiho. Tapaju po hodnicima rijetki koraci. To su napola zdravi bolnici, sluge i kandidatice, buduće sestre, koje se u novim, čistim haljinama spremaju na svetu Misu u kapelici zgrade za unutrašnje bolesti... Zato bolničko osoblje počiva od težih poslova u operacionoj dvorani. Mala sestra je opet časkom izvirila na vrata male sobe — bila je u tamnom svečanom redovničkom odijelu opasana bijelim vunenim pasom sv. Frana bez obične bijele kecelje. I ona je odjurila u kapelu, već je minulo pet sati. Sestru Biserku čeka molitva, psalmodija iz jutrenjih časova sa drugim sestrama i sveta Misa uz zajedničku Pričest.

Sestre i drugo osoblje iz bolnice, pa dobar broj bolesnika koji nijesu više prikovani uz krevet, ispuniše mali prostor lijepe crkvice sa jednim oltarom što ga sretna redovnička ruka iskitila sa ukusno poredanim cvijećem iz velike bašte matičnog samostana tamo dalje na kraju grada. A ispunjen je bio pobožnim svijetom i onaj mali hodnik, što pripada skromnom i tijesnom stanu dobrih sestara.

Fra Kerubin je počeo pjevanu Misu. Svodom male crkvice i hodnika zatalasao se umilni i skladni pjev sestara pjevačica. Svira na harmoniju sestra Kandida, ona visoka, koja bode lakat za morfij prije operacije. Prozor je kapelice rastvoren. Valovi tankih, kao srebro zvučnih glasova i harmonija poljuljaše se kao nebeska harfa zrakom preko zelenog granja u bolničkoj bašti, pa kao slatki pozdrav iz plavog nebeskog svoda dospijevaju do osamljenog bolesnika u sobici br. 6, kao malko prigušeni vapaj jedne u božansku Mudrost zaljubljene duše. Ah kako je u toj maloj izbi jutros tako slatko, svečano, čisto nebeski radosno! Bolesnikove se grudi šire, dižu, pune, kao da srču nepoznatu životnu mirodiju iz istočnih opjevanih svetih krajeva.

U kapelici uminuo pjev sestara... A domalo se čuje tiho koracanje i žubor psalma »Smiluj mi se Bože«, čija je tiha jeka sve to više rasla. I otvaraju se vrata. Ulaze dvije sestre: Biserka i Laurencija sa upaljenim voštanim svijećama. Sestra na mahove zvoni malo zvonce, u znak, da prolazi kroz ove patničke dvore svetotajstveni Isus. Zvonce zamuklo. Upaljuju se svijećnjaci na stolu. Fra Kerubin prostire tjelesnik i polaže na nj zlatni ciborij. Moli i škropi svetom vodom bolesnika, koji se je uzdignuo na svoje uzglavje i onda iza obrednih molitava prekrštenih na prsima ruku prima iz zlatnog ciborija u blaženoj smirenosti zanesene duše božanskog Prijatelja bolesnih i ostavljenih... Šutnja. Sveti šapat. Fra Kerubinov blagoslov. Dižu se sestre sa zvoncem i svijećama. Za njima zlatni ciborij u Fra Kerubinovu naručaju. Vrata se otvaraju i zatvaraju. Umire pomalo zvuk psalma

po bolesničkim hodnicima i spavalištima: Isus ide u pohode ispaćenih vjernika, da im u neizmjernoj razdarušnosti svoje dobrote za hranu pokloni Sebe.

Dođite k meni, o oblaci bijeli,
Dođite vihri, cvjetovi zlati,
Dođite ljudi, premila braćo,
Golubi moji,
Očiju suznih,
Usnica modrih
Bolnoga srca,
Dođite, ja ću vam pričat o svojoj
Velebnoj sreći:
Meni se otkrio Sveti i Tajni!... (Iz. Poljak)

Kad je kasnije došla mala sestra u sobicu br. 6. našla je bolesnika smirena, tiha i vedra obličja s pogledom u nepoznatu, dragu daljinu. Na stolu su mirisale ruže... U naručaju male sestre je čekao doručak. Sirotić se podigne više na jastuk. Gleda malu sestru i reče:

Danas je, dobra sestro, ovdje tako lijepo, svečano, zanosno.
Ovdje se svratio Bog. Danas mi je tako neobično divno!
Sve je zlatno i bijelo oko mene, u toj maloj sobici!...
Slava Gospodu!...

Sestra Biserka nije ništa odgovorila. A njezina duša je oćutjela isti plamen božje radosti...

Mala sestra je bila tako sretno vezana uz sobicu br. 6.

Htjela bi, da se taj vez nikad ne prekine.

Nešto joj u duši govori, da nije više u maloj, poznatoj sobici, nego da se ta sobica danas pretvorila u malo svetište... I sestra je Biserka rekla danas svojim drugaricama:

Jest, ja imam, sestre, jedno drugo malo svetište! — — —

— Ja ga toliko volim!...

(Svršiće se.)

ANTUN DABINOVIĆ:

NOVAC U POLITICI

(Nastavak)

Mnogo je lakše bilo građanskim strankama da apeliraju na darežljivost kojeg krupnog stranačkog čovjeka. Za njih je značila veliku akviziciju pristanak nosioca zvučnog imena iz velike finasije kao na pr. Karla Fridrika von Siemensa za demokrate. To je urodilo posljedicom koja je značila težak udarac za parlamentarizam: kupovinom pojedinih mandata sa strane članova visoke finansije. Da se zabašure ove činjenice, metnuli bi se u kandidatske liste i skromniji ljudi (čestiti zanatlije, sreski činovnici, sekretari radničkih organizacija, žene građanskog staleža). Često su bogataši izbjegavali, da se sami ističu kao kandidati. Njima je dovoljno bilo da istaknu svoje povjerenike (Albert Vögler za Huga Stinnesa, Kurt Sorge za Kruppa). Time je politika pala u sve veću zavisnost od visoke finansije.

Stranke su se sve manje ustručavale da traže pripomoć od velike industrije. A socijalisti nisu raspolagali više bogatim mecenama poput Paula Singera i Huga Heymanna.

No u politici vrijedi u većoj mjeri nego li u privatnom životu staro načelo »do ut des« ili bolje »do ut facias«. S dana u dan su se uporedo s davanjima stavljala strankama veoma precizna traženja. Industrijske vrhovne organizacije su same nametale strankama svoje kandidate doduše ne otvoreno, upadljivo, nego u diskretnom obliku preciznih traženja ili izborne pripomoći. Razumljivo je naime da industrijalci nisu pokazivali interesa za one kandidate koji im nisu bili po volji. S vremenom je osnovan posebni kuratorij za zaštitu industrijskih interesa, koji je subvencionirao kandidature veoma različitih stranaka, od nacionalaca do demokrata. Industrijalcima nije naime bilo do toga da se identifikuju s jednom strankom: glavno im je bilo da budu zastupani u svakoj mogućoj vladi. Neke grane industrije pokazuju međutim izvjesne sklonosti. Teška industrija je za konservativce, prerađivači su za njemačke narodnjake. Trgovački krugovi su više za demokrate.

Kad je prilikom deflacije došlo do krize Kruppova i Thyssenova koncerna, dolazi na pretežni položaj »I. G. Farbenindustrie«, a Kruppov poslanik Kurt Sorge mora god. 1925. ustupiti svoj mandat tajnom savjetniku Duisbergu. Sada preotima sve više maha američki sistem istodobnog potpomaganja suparničkih stranaka. U sastanku održanom u decembru 1926. u hotelu Continentalu u Berlinu bilo je već govora o tome, kako će industrijalci imati svoje pobornike u redovima nacionalista (Dr. Haslacher), narodnjaka (Prof. Dr. Moldenhauer), centrumaša (Adv. Dr. Lammers), demokrata (Prof. Dr. Hummel). Kasnije se tom postupanju pridružiše i banke kao na primjer već spomenuta Diskonto Gesellschaft (moćna Berliner Handelsgesellschaft drži se daleko od politike), Deutsche Bank, hamburška bankarska radnja Warburg, savez vlasnika bioskopa, savez ljekarskih udruženja. I druge se staleške organizacije brinu da njihovi pretstavnici budu u parlamentu, i to po mogućnosti u svim strankama. I radničke organizacije upravljaju slične zahtjeve socijalističkoj stranci putem svoje zajedničke banke radnika, namještenika i činovnika (Bank der Arbeiter, Angestellten u. Beamten). Posebnu važnost ima pak t. zv. Poljoprivredni Savez u kojemu su najjače zastupani krupni agrarci istočne Pruske, u glavnom pristaše njemačkih nacionalaca.

Ovo upletanje privrede u politiku nebi doduše smjelo imati nepovoljnih posljedica u pogledu nezavisnosti pojedinih poslanika — ustav određuje naime da su poslanici odgovorni za svoja djela samo pred svojom savješću — ali je statistika, objelodanjena 31. jula 1928. u »Mitteilungen« njemačkih poslodavaca, jasno pokazala, da nitko ozbiljno ne vodi računa o toj nezavisnosti. »Mitteilungen« su se naime hvalile da svaki deveti čovjek u Reichstagu ili pripada kojoj industrijskoj grupaciji ili zastupa privredu u širem smislu.

Ali ni s ovom, relativno povoljnom konstelacijom nije industrija bila zadovoljna (sjednice Langnam-Vereina u aprilu 1930.) nego je tražila sada od svojih parlamentarnih pretstavnika da u svim odlučnim pitanjima istupaju dogovorno. Dr. Schlenker je ovom prilikom pokazivao na potrebu političkih pored trgovačkih i tehničkih direktora pojedinih preduzeća. Reichslandbund naglašuje čak u jednom izvještaju kako umije da utječe na držanje pojedinih poslanika. Reichslandbund, to je veza poljoprivrednika koji nisu skloni da zaborave na materijalnu pomoć pruženu pojedinim kandidatima prilikom izbora.

Da se poslanici jače vežu o privredne interese stanovite grupacije, za to opstoji dalje sredstvo: biraju se naprosto u upravne odbore pojedinih poduzeća, koji je postupak zabranjen u austrijskom, francuskom, čehoslovačkom i poljskom, ali nije bio zabranjen u njemačkom zakonodastvu, premda su u tom pravcu pali dosta oštri glasovi prilikom Barmatove afere i premda je »Mladonjemačko Bratstvo« energično tražilo da se provede čišćenje političkih stranaka. God. 1924.—1928. bilo je u Reichstagu 65 poslanika koji su zauzimali svi zajednom 269 mjesta u pojedinim upravnim odborima t. j. koji su imenički navedeni u Priručniku direktora i odborskih članova pojedinih akcijskih društava.

Kratka statistika nije bez koristi.

Stranke	broj poslanika	poslanici u upr. odborima	broj zauzetih položaja
narodnjaci	45	16	77
centrumaši	61	15	41
demokrati	25	11	87
nacionalci	78	11	43
socijalisti	152	7	11
privrednjaci	23	3	8
bavarci	17	3	4
kršćano-socijalci	9	1	3
hanoveranci	4	1	1

Samo četiri stranke (komunisti 54, nac. soc. 12, seljačka stranka 8 i pravaši 2) nisu imali svojih ljudi u raznim upravnim odborima. A između ovih »poslovnih« poslanika zauzimao je nesumnjivo najvidnije mjesto Hermann Fischer, jedan od pokretača »Diskonto Gesellschaft«, koji je zauzimao 49 odborskih položaja. Daleko su izostajali iza njega demokrat Reinhold (12 mjesta), narodnjak Raumer (19), centrumaši Lammers (11) i Florian Klöckner (10) i nacionalist Unzenberg (11).

Industrija je nalazila najveći oslon kod narodnjaka: Albrecht (kalium), Kahle (kemijska industrija), Raumer (elektro-tehnika), Hick (čelik), Johann Becker, Köngetter (Stresemannov suradnik), otac i sin von Schubert, svi su pripadali industrijskim krugovima srednje Njemačke. Naprotiv je teška metalurgijska industrija (Hugo Stinnes, Rheinische Stahlwerke, Gelsenkirchner-Berggesellschaft) pokazivala veću sklonost za nacionalce. Kod ovih potonjih nije položaj u pojedinim upravnim odborima posljedica, nego pretpostavka njihova poslaničkog mandata. Ali ima i poslanika koji ne bi dospjeli u upravne odbore, da nisu dotičnom poduzeću donijeli korisnih političkih veza. Svijet je doznao za to prostim načinom: pojedina društva su se bez ustezanja u svojim prospektima hvastala tim političkim vezama.

Ovi industrijski poslanici nisu se međutim ograničili na to da donose korist svome društvu, nego su umjeli da misle na sebe. To se međutim brzo

zapazilo, a socijalist Heinig je god. 1927. oštro napao poljoprivrednika Behrensa jer se iz koristoljublja zauzeo za Kreugherov koncern.

Stvar je s vremenom zauzela takve razmjere, da se otvoreno govorilo o parlamentarnoj korupciji. Doduše nisu ni ta otkrića imala neposredan učinak, jer su se baš najškakljivije intervencije odigravale u diskretnoj atmosferi sjednica parlamentarnih odbora. Ali je kritika počela uzimati na nišan cijeli sistem parlamentarnih dnevnica. Te su dnevnice naime povećane tek pod vladavinom Vilima II., dok je Bismarck energično zastupao stanovište da poslanici moraju vršiti svoj mandat besplatno. Dnevnice su ustanovljene najprije sa godišnjih 3000, kasnije 5000 i napokon 9000 maraka. Samo je za to trebalo da pojedini poslanici budu prsiutni prilikom glasanja, jer bi u protivnom slučaju pojedincu propala dnevnica od 25 maraka (9000 : 12 = 750, 750 : 30 = 25).

Ni ta dnevnica od 25 maraka nije sačinjala cijeli prihod pojedinih poslanika, jer su često kao advokati zarađivali mnogo veće svote. Bolje su prolazili kao parlamentarci aktivni i penzionirani činovnici, svećenici, bivši oficiri i privatni namještenici. Često se znalo dogoditi, da su bivši parlamentarci rado primljeni u bolje državne službe. I to se znalo dogoditi, da pojedini državni i privatni namještenici dospiju preko parlamenta na unosne položaje industrijskih odbornika ili upravnih činovnka. Pojedni poslanici nestroge savjesti znali su se koristiti zakonskim predlozima u prilog velike industrije. Tu nije ništa stajalo na putu prilično opsežnim podmićivanjima. Deset do petnaest milijuna maraka nije bila prevelika žrtva kad se pitanje vrtjelo oko stotina milijuna i kad su se imale otkloniti opasnosti koje bi niknule iz primjene demokratskih načela. Te su se žrtve mogle to lakše podnijeti, što je sve veća koncentracija privrede davala sve jači uticaj zakonodavnoj skupštini. Od godine do godine se moglo opažati sve jače učešće novca u politici. Parlamenat nije više pokazivao interesa za zakonodavstvo etičke sadržine koje je tražilo mnogo vremena i nije donosilo lične koristi. Imovniski interesi značili su sada pretežni, ako ne isključivi dio parlamentarnih debata. Neposredno prije prestanka parlamentarnog režima bila se situacija svela na to, da se cijela parlamentarna borba vodila skoro isključivo oko novca. Novac je tako u politici igrao istu ulogu kao fermenti u kemiji.

Dvije su stranke fanatično ustale protiv takva sistema: Hitlerovci i komunisti. Obadvije su stranke otvoreno isticale, da se parlamentarizam izrodio u slabo prikrivenu plutokraciju. Doduše nisu ni komunisti ni Hitlerovci bili prvi koji su zauzeli takvo stanovište. Socijalisti su kroz duge godine uzalud pokušavali da tuku plutokraciju njezinim vlastitim sredstvima: brzo se pokazalo da teško uštećeni radnički groševi ne mogu ništa protiv strogo disciplinovane milijunske vojkse. Uzalud je vođa saveza nacionalnih trgovačkih pomoćnika Lambach otvoreno ustajao protiv »unakrsnih veza« između pripadnika pojedinih parlamentarnih stranaka i time navukao na sebe gnjev industrijalaca. I Stresemann je pokušao da suzbije nove pokretne sile u redovima njemačkih narodnjaka, premda je on sam kao mladi advokat dospio u Reichstag dobrim dijelom zahvaljujući svojim industrijskim vezama, i premda je i kasnije pripadao raznim industrijskim odborima. Stre-

semannova kampanja izazvala je veoma žučljivu protuakciju. Litwin, vlasnik društva »Evaporator«, bio je naime u svoje vrijeme otvorio za narodnjake devizni konto od 5000 funti pod nazivom »Gustav«, a Stresemann se zvao Gustav. Stresemann je međutim energično istakao, da o svemu tome nije znao nikad ništa. Nema sumnje, da je Stresemann donio mnogo koristi svojoj stranci zahvaljujući svojim industrijskim vezama, ali je on sve do svoje smrti energično nastojao da se konačno otrese tih veza ili barem da svoju stranku učini nezavisnom od njih. Ali su narodnjaci bili pretijesno povezani sa svojim poslovnim prijateljima i svi su Stresemannovi napori ostali bez uspjeha.

Diskreditovanje parlamentarizma urodilo je sve težim posljedicama za javnu bezbjednost. Poslije primirja dolaze na površinu poluvojničke formacije, takozvani borbeni odredi. Već u prvim godinama republike pojavljuje se »Reichsbanner« pod staronjemačkom crno-crveno-zlatnom trobojnicom. Mlađi ljudi, ponajviše četnici, održavaju zborove, nose uniforme, prave zajedničke izlete, gromobore protiv parlamentarizma i slažu se među sobom u tome »da ovako dalje ne ide«. No tko plaća sve to? U prvom redu građanska vijeća, zborovi malih građana kojima je do toga da zapriječe komunističke pučeve. Kad je god radništvo htjelo da štrajkuje, protivili su se tome malograđani, a kad su radnici izlazili na ulicu, izlazili su na ulicu i ovi. Tek se s vremenom pojavljuju kao pomagači ovog pokreta banke i industrijska poduzeća. U svakom mjestu se sada organizovalo građansko vijeće (Bürgerrat). Svote koje su se posakupile nisu bile baš prevelike, ali su narasle do značajnih dimenzija. Borba protiv boljševizma sačinjava glavnu zadaću »Lige za njemačku kulturu«. Uza sve to je pokret počeo da jenjava, dok se nisu našle nove zadaće. Nova parola bila je »borba protiv versajskog ugovora«. Propaganda za tu borbu počela je odmah da guta prilične svote, ali su milom ili pritiskom pristali da potpomažu taj pokret pojedini trgovci, imućni privatni ljudi, starešine trgovačkih zajednica, trgovačke komore, velike i male banke, pivovare, pripadnici plemstva, idnustrije i čak državne ustanove ministarstva saobraćaja, pošte i unutrašnjih djela.

Posebnu ulogu igrale su t. zv. Escherichova organizacija (Orgesch) koja se brzo istaknula svojim neprijateljstvom prema republikanskim ustanovama. Kao čisto monarhističke organizacije isticale su se malo iza Orgescha Orheuss, Orzenz, Orka i VVV (Vereinigte Vaterländische Verbände Deutschlands). Most između VVV i velike finansjie sačinjavao je takozvani Svenjemački Savez (Alldeutscher Verband) koji je osnovan god. 1890., kad je Bismarck morao napustiti vlast te je Helgoland izmijenjen za Zanzibar. Dugo je pripadao tom savezu Stresemann, a uzalud su se različne vlade Vilima II. trudile da se otresu ovih neugodnih rodoljuba. Iza njih su naime stajali barem neki teški industrijalci. Pokret se bijaše utišao poslije primirja, ali su Svenijemci, stara gospoda, rovarili u potaji. Njihovi prvi javni pothvati nisu doduše imali uspjeha, jer je sama teška industrija strepila od njihove pretjeranosti. No kada se oni ozbiljno dadoše na posao da parlamentarnim putem suzbiju parlamentarizam, nađoše im se i krupniji ljudi (Bang, Gock, von Freytag-Löhringhofen i čak general von der Goltz). Ubrzo je njihov glavni agitator Ehrhardt pod pseudonimom

Konsul Eichmann pokrenuo organizaciju »Konsul«, neku vrst terorističke policije. Ehrhardt koji je kao kapetan korvete učestvovao u uništenju njemačke flote kod Scapa Flowa, bio se kasnije stavio na raspoloženje socijaldemokratskom ministru unutrašnjih djela Noskeu i pokazivao je veliku spremu u okupljanju dobrovoljačkih odreda. Njegovi su ljudi vodili ne samo borbu protiv komunista po velikim gradovima, nego i borbu protiv Poljaka u gornjoj Šleskoj. Ehrhardova uloga je međutim propala s neuspjehom Kappova puča. Sam je morao pobjeći u Beč, u Budimpeštu, gdje je pokušao da od madžarskog vjeresijskog zavoda »Fiducia« pređe na osnivanje velike njemačko-madžarske banke. Kancelarije za upis akcija te banke otvorene su doduše u Münchenu i u Berlinu, ali se doskora pokazalo, da su učesnici tog poduzeća proste varalice.

Ehrhardov pokušaj nije međutim ostao osamljen. Odmah iza njega javlja se, privremeno bez uspjeha, Adolf Hitler. — A u Württembergu kreće se doduše u skromnim razmjerima takozvani »Wickingerbund«. Ehrhard je kroz cijelo ovo vrijeme dalje dobivao penziju kao bivši kapetan korvete, premda je kao učesnik Kappova puča bio osuđen da nadoknadi državi štetu od preko šest milijuna maraka.

Međutim su drugi isluženi oficiri pokušali da podignu vojnički duh u sjevernoj Njemačkoj pod okriljem »poljoprivrednog saveza«. Borbene čete nastupaju najprije kao organizovani poljski radnici i zadržavaju se kao »schwarze Reichswehr« po latifundijima Meklemburga, Pomoranije, Sleske, Brandenburga. Između njezinih organizatora nalazi se poručnik Paul Schulz — na njegovo ime otvoren je po raznim bankama (Bank für Textilindustrie i Bankhaus Burckhardt & Co) takozvani »Konto für Volksaufklärung« Vitez von Oppen, Hugo Stinnes (putem Ostdeutsche Stanz- und Emaillierwerke) daju mu sredstva za prehranu i naoružavanje dobrovoljačkih četa koje imaju navodno kao zadaću obranu državne granice protiv istočnog neprijatelja, dok se u suštini opet priprema prepad protiv parlamenta.

Takvi pothvati nisu mogli imati uspjeha: pocijepanost između pojedinih organizacija (Stahlhelm, Wickingerbund, Wehrwolf, Oberlandbund) značila je veliku zapreku za njihovo finansiranje. Između svih ovih organizacija ističe se, potpomognut po »I. G. Farbenindustrie« (Dr. Moldenhauer) »Stahlhelm« za njegovanje frontaškog duha. Kao izrazito protuparlamentarna organizacija vodio je »Stahlhelm« izbornu agitaciju i uspijevao da god. 1928. proturi u Reichstag 42 svoja čovjeka i 40 njih u pruski sabor. Stahlhelm se otvoreno izjavio protiv Stresemannove pomirljive politike i pokrenula je, dakako bez uspjeha, narodno glasanje protiv Youngova plana. Ovaj neuspjeh kočio je doduše dalji napredak Stahlhelma, ali nije spriječio da je broj članova dosegnuo 350.0000, po nekim čak i 1,000.000. Da dođe do novaca, Stahlhelm je pokrenuo nekoliko socijalnih poduzeća (zadruge za gradnju kuća na otplatu, osiguranje života, velikoprodaje), koja nisu uvijek bila u čistim rukama. Njegovi pozivi, upravljeni velikoj finansiji i sleškom plemstvu, nisu imali očekivani uspjeh, tako da se »Landwirtschaftliche Bank« koja je finansirala Stahlhelm nekoliko puta nalazila u grdnoj neprilici.

U borbi protiv marksizma nalazi se na istoj liniji kao Stahlhelm austrijska Heimwehr, koja je nastala u Tirolu i u Štajerskoj od lokalnih udruženja katolika i njemačkih rasista te se počela isticati poslije radničkog juriša na bečku sudsku palaču (Justizpalast) u srpnju 1927. godine. Heimwehr je stekla povjerenje kršćanskih socijala i prelata Seipela, ali nije nikako uspjela da privuče na svoju stranu industrijalce i velike banke, premda je, isto kao Stahlhelm, zastupala »ideju radne zajednice poslodavaca i radnika, dakle mirnog podređivanja radništva volji preduzimač« — Štjerski poglavica Heimwehra bio je univerzitetski profesor Dr. A. Rintelen, čovjek koji je nekoliko puta bio upleten u dosta teške bankarske škandale, pa je kasnije nastojao kao direktor dioničkog društva za iskorišćavanje štajerskih vodenih sila (Steirische Wasserkraft A.-G.) da stupi u tjesnije veze s njemačkim nacionalsocijalistima. Tek kasnije, kad je vrhovni vođ Heimwehra postao Dr. Steidle u Innsbrucku, javljaju se kao njegovi pomagači Alpinemontan (Hugo Stinnes, Castiglioni), Fritz Thyssen, Albert Vögler, knez Starhemberg, Rothschild i Sieghard (Boden-Credit-Anstalt). Ovi novčani prinosi i prijateljstvo fašističke Italije omogućili su kupnju oružja u veliko (20.000 pušaka, 800 mitraljeza, 24 plamenjaka, 6 minonosca, 30 topova, 2 aeroplana). U Tirolu je pazio na stručno uvježbavanje Heimwehra pruski major Pabst. Ali je brzo nastao preokret. Boden-Credit-Anstal, Rothschild i Sieighard su propali. U Beču je došla na kormilo na mjesto Seipelove Schoberova vlada, a Schober je, Austrijanac stare škole, naginjao parlamentarnom liberalizmu. U isto vrijeme je engleski državni sekretar za inostrane poslove Henderson upravio Austriji strogu opomenu, da se okani vojničkih parada, jer inače neće dobiti zajma što ga je očekivala.

Iz svih ovih okolnosti se vidi, zaključuje Lewinsohn, da su sve ove vojničke formacije, pa makar to i ne htjele priznati, izravno zavisne od visoke finansije. Sami je Ehrhardov adjutant, raniji pomorski poručnik Lüdig, jednom prilikom izrekao: »Šta nam vrijedi sva galama o plutokraciji, kad zavisimo od milosti ovih ljudi koji imaju novac u rukama?« (Der Abend od 27. veljače 1928.)

Osjećaj zavisnosti prema plutokraciji teško je tištio pripadnike ovih formacija. Zato je pozdravljen radosno mladonjemački red Tungdo koji se najprvo pojavljuje uz Orgescha, a kasnije se odvoji od njega, jer nije mogao doći do sredstava. Arthur Maraun, jedan od najistaknutijih Mladonijemaca, opisao je tu borbu za ekonomsku egzistenciju u knjizi »Gegen getarnte Gewalten«. Jungdo je morao da vodi gotovo očajnu borbu protiv Hugenberga i njegove okoline. Tokom te borbe pošol je za rukom Maraunu da potpuno razotkrije tajne veze koje su opstojale između nacionalaca i visoke finansije. U dogovoru s umjerenim demokratima osnuje sada Jungdo njemačku državnu stranku koja oglasuje ovih pet programnih tačaka: 1. ravnopravnost svih građana, 2. koaliciono pravo svih staleža i zanimanja, 3. otstranjivanje plutokratije, 4. članovi ispravnih odbora privatnih društava ne smiju da budu narodni poslanici, 5. suzbijanje monarhizma.

Nema sumnje da je Jungdo mislio ozbiljno i da je pokušao da očuva svoju nezavisnost osnivajući izdavačko poduzeće Jungdo i društvo s ogra-

ničenim jamstvom »Deutsche Presse«. Ali je veoma rano Jungdo morao tražiti pomoć od »Ostbank für Handel und Gewerbe« i time od samog Hugenberga. Kad su ti pregovori ostali bez uspjeha te je Jungdo otvoreno stalo da napada nacionalce, primijećeno mu je pakosno od Hugenbergove štampe, da je to skretanje na lijevo izvršeno tek iza neuspjeha pregovora sa Ostbankom. Dokaz o tome nije pružen, ali je za Lewinsohna karakteristično, »kako se u antimarksističkim krugovima novac smatra kao motorna snaga politike«.'

Maraunu je nakon velikih poteškoća pošlo za rukom, da se združi s Arnoldom Rechbergom, bratom industrijalca kalija i čovjekom gotovim da mnogo žrtvuje političkim interesima. Ta je veza dala povod originalnoj koncepciji jedne francusko-njemačke antante naperene protiv boljševizma. Na čelu protuboljševičke vojske imao je krenuti preko Poljske na Rusiju general Hofmann, poznat prilikom brestlitovskog mira.

Kao oštri protivnici komunista počeše sada nastupati nacionalsocijalisti. Za njih je komunizam oružje jevrejskog internacionalnog kapitala koji ide za tim da potpuno upropasti zapadnu civilizaciju. Kao obrana protiv komunizma zamišljen je rasizam, to jest težnja za ograđivanjem Arijevaca od Semićana. Hitlerova stranka učestvovala je doduše u svojim počecima u parlamentarnoj borbi, ali je po svojim tendencijama oduvijek bila protuparlamentarna. Najprije su hrlili knjoj ljudi iz Austrije i Bavarske bez razlike: plemići, malograđani, radnici, seljaci. U zborovima se psuje na Jevreje i na »pruske svinje«. Ni nacionalsoicjalisti ne mogu postojati bez pomagača. Isto kao što su heimwehrovci skoro nastradali od loma Stinnesova koncerna, prijetila je opasnost i hitlerovcima u vrijeme deflacije. Nekoliko bučnih parnica skoro da je onemogućilo i vođu i vojsku. Iz njih se naime jasno dalo raspoznati iz kojih vrela Hitler crpe svoje fondove. Tu su se poredali u čudnovatoj zbrci ne samo neki krupni Bavarci, nego i berlinski industrijalci (Borsig i Bechstein), udruženje vlasnika talionica u Ruhru, württemberška strojarska industrija, neki Švicarci, neki Holanđani, neki Amerikanci, Škoda ... Pošto je prebrođena ova kriza, počeo je hitlerizam da jača nošen nezadovoljstvom desničarskih elemenata zbog sporazuma između nacionalaca i socijalista (1927.). To je urodilo posljedicom da je sam Hugenberg otvoreno nastojao da se veže s Hitlerom. Hitlerovci su sada »bündnisfähig«.

No da dođe do tog sporazuma, trebalo je da Hitler napusti nekoliko tačaka svojeg programa, agrarnu reformu, besplatnu eksproprijaciju zemlje za opće svrhe. U travnju 1928. pristaje Hitler na »tumačenje« tih traženja: eksproprijacija se mora vršiti samo onda kad je dotična zemlja stečena nepravilnim putem, te se njom upravlja nreacionalno. Pa i zahtjev socijalizacije krupne industrije nije imao da se provede, »barem za sada«, prema tvorcima njemačke industrijske privrede, a to su Krupp, Thyssen, Mannesmann, Siemens itd.

Ukratko, tri su velike grupe organizovale neredovitu vojsku: Stahlhelm, Jungdo i Hitler. Osim Jungda koji je unatoč Maraunovu nastojanju relativno slabiji, sve su ove grupe naperene protiv parlamentarizma. I četvrta grupa, Crveni omladinski front sa preko 100.000 upisanih, išla je u suštini manje za tim da podržava parlamentarizam. Crveni omladinci imali su da vode političku borbu izvan parlamenta. Okolnost da je moskovska internationala podupirala omladince dala je povod vladi da god. 1929. raspusti Crveni front. Sada su se i komunisti dali na posao da »depolitiziraju« svoju dosta krupnu imovinu. Dom Karla Liebknechta je prodan, a opsežne su mjere prihvaćene prilikom komunističkog sastanka u Wödingu blizu Berlina.

Pokušaji s desna i s lijeva izazvali su protuakciju stranaka na vladi. Kao četnička organizacija Weimarske koalicije organizovan je poslije Hitlerova puča 1924. god. »Reichsbanner«. Prinose za tu formaciju plaćali su radnički sindikati (6—7,000.000 maraka), ali su republikanski građani i trgovci davali svoje, tako da su prihodi narasli na 12 milijuna. Čitav niz zajedničkih ustanova (škole, stadioni, plivački baseni, blagajna za osiguranje) imao je da Reichsbanneru dade jači polet, ali je za parlamentarizam ova organizacija djelovala baš porazno. Sam je parlament, nemoćan da se brani u svojem kotaru, išao sada na ulicu da obezbijedi svoj dalji opstanak.

Uzalud je sada kapitalizam sve svoje sile ulagao, da vodi posljednju riječ u političkim poslovima. Njegov je utjecaj baš onemogućio parlamentarizam a od vanparlamentarnih formacija ne može nitko znati, kamo će se opredijeliti kad jednom dođu do vlasti.

Najinteresantnija su Lewinsohnova izlaganja o ulozi štampe za formaciju javnog mišljenja u Njemačkoj. Nijemac nije po svojoj prirodi govornik, a nije ni slušalac. Zadovoljan je kad ima »svoj« list i kad od njega dobije što potpunije vijesti. Na provjeravanje tako dobivenih informacija rijetko da tko i misli. Zato je važnost štampe u Njemačkoj veća nego li drugdje i zato su razne vlade od Metternicha do Bismarcka davale subvencije pojedinim novinarskim urednicima koji su bili u isto vrijeme i izdavači. Stvar se otežala poslije devedesetih godina: novine postaju poslovnim preduzećem, poslovna osnova nije više pretplata, nego oglasni dio, a tu se pruža različitim bankarima i industrijalcima mogućnost, da objavljuju publici svoje bilance, svoje skupštinske zapisnike itd. i da time indirektno utječu na način pisanja pojedinih novina. To se nije doduše osjećalo u velikim gradskim centrima, ali je to mnogo utjecalo na držanje provincijskih novina. S vremenom se međutim već pojavljuju velika oglašivačka preduzeća (Ullstein, Mosse, Scherl). Da privuku na sebe pažnju, počinju oni već računati na podržavanje kolektivne psihoze, umjetno raspaljenog oduševljenja.

Ova je težnja međutim nailazila na otpor takozvane neutralne publike koja je čitala informativne novine kao na pr. »General-Anzeiger« koje su sačinjavale, god. 1925., nešto preko polovice svih njemačkih dnevnika (1645 od 3152). Porodica Huk je imala u svojim rukama čitav niz tih generalanzeigera za razne velike gradove (Breslau, München, Nürnberg, Halle, Hannover, Danzig, Dresden).

Novine imperijalističkog pravca imaju zahvaliti svoj opstanak nastojanjima teške industrije. Tako Strausbergova »Die Post« koja nije preživjela vrijeme inflacije. Rajnsko-vestfalska industrija podržavala je »Berliner Neueste Nachrichten«. Suhrmann & Hirsch u Essenu držao je

»Deutscher Kurrier«, a August Scherl je izdavao dnevnik »Der Tag«. Industrijalizacija berlinske »National-Zeitung« nije listu donijela nikakve sreće. Još tokom velikog rata pojavljuje se kao interesent za novinarstvo ruppov Generaldirektor Alfred Hugenberg čije su veze s pruskim junkerima dovele do toga, da se August Scherl nakon dugog oklijevanja odlučio da mu ustupi dobar dio udjela »Berliner-Lokal-Anzeigera«, lista koji je brojio najraznovrsnije čitaoce, posjednike, trgovce, činovnike, obrtnike, gostioničare itd.

August Scherl se još prije rata borio s materijalnim poteškoćama, tako da je na svršetku bio prisiljen da prodaje, jedan po jedan, sve svoje novinarske interese. Uzalud je on išao tadašnjem ministru-pretsjedniku Bethmann-Hollwegu da zatraži njegovu pomoć. Jedino što je postigao jest to, da se za stvar zainteresirao ministar poljoprivrede von Schorlemmer i da je njegovim posredovanjem zapriječeno, da Scherlovo preduzeće padne u ruke jevrejina Rudolfa Mossea. Dva bankara, barun Simon Alfred von Oppenheim, član firme Salomon Oppenheim junior, i Louis Hagen alias Levi preuzela su Scherlove akcije, ali je ugovoru dometnuta klauzula »da se Scherl može u svako doba osloboditi tog ugovora«.

Kupci su sada osnovali »Deutscher Verlagsverein« sa sjedištem u Düsseldorfu, ali je njihovo poslovanje išlo slabo, tako da je Scherl mogao već pomišljati na mogućnost novih potraživanja i time staviti društvo u sve goru nepriliku.

Schorlemmer se međutim nije ograničio na ovaj pothvat, nego je pokrenuo novi koncern teške industrije u kojemu su učestvovali Krupp von Bohlen, Emil Kirdorff, Beuchenberg i Robert Mieser. Ratni prihodi metalurgijske industriqe (Krupp 1913.—34., 1914. — 86.4 milijuna) dali su poleta cijeloj inicijativi, a Alfred Hugenberg je sada mogao sastaviti projekt za sanaciju Scherlovih preduzeća. Novac je brzo bio tu, preko 6 milijuna maraka, i tek nakon dugih pregovora pošlo je teškoj industriji za rukom da stekne apsolutnu većinu glasova. Sada je »Berliner Lokal-Anzeiger« stao da napada miroljubivost Bethmann-Hollwega (onda je naime u ljetu 1917. Reichstag baš bio prihvatio svoju znamenitu mirovnu rezoluciju) i da istupa za ratne ciljeve nejmačkog imperijalizma. Otprilike u isto vrijeme osnovana je agencija Ala (*A*us-*L*and-*A*nzeiger), navodno čisto informativno, vanstranačko preduzeće, koja je međutim davala plaćene oglase samo onim listovima »koji se ne ustručavaju da odrešito zastupaju rodoljubnu politiku, a da ne vode računa o raspoloženju inostranstva«. Ala je povećala svoj utjecaj fuzijom s oglasnim poduzećem Haasenstein & Vogler i s agencijom Daube.

Poslije »Berliner-Lokal-Anzeigera« i »Ale« zadobivena je »Telegraphen-Union« ured za obavješćivanje novina koji je vijesti odmah pratio gotovim komentarom, uvodnim člancima, kritičkim primjedbama i tendencioznim prikazima. Te su se vijesti dobivale jeftino i nailazile su povoljan prijem od provincijske štampe.

(Nastaviće se.)

P R E G L E D

SLIKARSKE IZLOŽBE

Slikarska sezona je započela. Iako nije bučno inaugurirana izložbom kakva pretstavnika ekstremnog modernizma, to je skromnom izložbom grafičara Luigi *Kasimira* (uz kojeg izlaže i njegova supruga Tonna *Kasimir-Hoernes*) u Umjetničkom paviljonu (7. X.) počela ipak u znaku prave umjetničke solidnosti i znanja. G. Luigi Kasimir je naš zemljak. Rođen u Ptuju, iza srednje škole svršava Akademiju likovnih umjetnosti u Beču da čar je — kako to sam kaže — autodidakt. Od se poslije sasvim posveti grafici. Kao grafičar je — kako to sam kaže — autodidakt. Od skromnih početaka, od traženja i tapanja pa do današnje umjetničke visine, dug je i mukotrpan put. Neumornim i strpljivim radom usavršava se i pronalazi mnoštvo novih mogućnosti izraza. Stvara čitavu jednu novu tehniku. Ta tehnika je teška i komplicirana, ali zato su njeni rezultati značajni, njene izražajne mogućnosti bogate. On je prvi grafičar koji uz precizan crtež primjenjuje u grafici boju *»als trageudes Element«*. Tu boja nije podređeno tehničko pomagalo za oživljavanje i isticanje crteža, linearne ili tonske kompozicije. Njena je uloga važnija. Boja stvara kompoziciju, dopunja crtež i vezuje se s njime u čvrstu organsku cjelinu stvarajući tako upravo neslućene efekte. Obilje novih suptilnih tonova, čistih prozračnih preliva, finih nijansa upotpunjuje izražajne osobine tih gravura. Ubrzo su zapažene te nove kvalitete njegove grafike. Postaje poznat, i doskora često putuje Evropom i Amerikom u potrazi za novim motivima i utiscima. Slike mu sve više potražuju i on intenzivnije stvara. Takav rad usavršava njegovo znanje do stupnja najviše virtuoznosti.

Veliki broj izloženih grafičkih radova (118) označuje tačno njegov stav i daje jasan uvid u njegove umjetničke težnje. Neosporno je da on stoji postrance od današnjih predvodnih struja. U njegovim grafikama nema ni najmanjeg očijukanja sa kojekakvim, počesto i sumnjivim modernizmima — ali nema ni rješavanja socijalnih problema. Nema mučnog natezanja s tendencijom, ali nema ni novih ideja. A on je ipak kao grafičar u svome izrazu suvremen. To je uglavnom jedna šarolika panorama, niz krajolika i gradova iz raznih dijelova svijeta, gledana duše očima akademičara, ali dana uvijek s mnogo pravog realizma, ugođaja, iskrenosti i ukusa. Tim radovima, istina, manjka jača individualna nota (u koncepciji), šira slikarska baza, ali oni imaju toliko pozitivnog i novog u smislu grafičkom, da mi preko tih manjkavosti prelazimo. Glavna je težnja dati što realniju, što solidniju sliku sa specifičnom atmosferom pojedinih gradova, s ugođajem koji odgovara sujetu. Šarolike impresije bučnih velegradskih ulica, pogledi na arhitektonske divove iz čelika i betona, na mostove, na prometnu vrevu pune su pravog današnjeg života, zamaha i pokreta. Neki vedri, sunčani ugođaj lebdi nad visokim krovovima New-Yorka i Chicaga. Sve se tu čini jasno, izrazito, okupano u svijetlu, trijezno, užurbano i pomalo bezbrižno kakov i jeste u glavnom duh stanovnika tih gradova uza sve poteškoće današnje egzistencije. Ali umjetnika zanimaju i drugi motivi, čak i oni oficijelno isključeni iz suvremenog slikarstva. I prikazani načinom g. Kasimira, oni još uvijek djeluju.

Sve te starinske fasade s teškom baroknom ornamentikom, svi napušteni vrtovi, mrki dvorci, sumorni jesenski pejsaži, kapije ukrašene oronulim plastikama i mistično tihe ponutrice drevnih kapela dane su s najvećom majstorijom. Bio to lagani melankolični ili romantično-morozni štimung, on nas uvijek osvaja i povlači u svoj svijet. Sam motiv stvara ugođaj, slikar nam ga ne nameće. Tuga, koja treperi u zraku, emanacija je melankolije iz stvari i predmeta. To je tuga kulture koja polako propada i nestaje, to je turobni »vestige du passé« koji svi esteti gledaju tihom sjetom.

U nekim kombiniranim grafikama (da ih tako nazovemo poradi jedinstvene kombinacije boje tonova i linije) tonski efekti nas upravo zapanjuju. To su zaista za grafiku još nepoznate izražajne mogućnosti. Fini plavičasti blijedo-ljubičasti i smeđi tonovi tako su vješto složeni i spojeni s jasno žutim tonovima, da slika daje dojam sočnog prozračnog akvarela. Plein-airsku treptavost zraka, i

njegovu perspektivu, prozirnost atmosfere i šarenilo krajine vezuje egzaktni ali nenametljivi crtež. To se najbolje vidi u radnjama »Hietzing« (63), »Carmel by the sea« (104), »Pacific coat« (107) i još nekim krajinama. Velike grafike stare splitske arhitekture dane su u nekom škurom, mrtvom osvjetljenju, koje, doduše, manje odgovara atmosferi Splita, ali zato dobro pristaje karakteru tih ruševnih zidina. Tu su i »Kamenita vrata«, prikazana prilično stereotipno sa lošom stafažom (seljaci i žene u razgovoru).

Ova interesantna izložba upoznala nas je s odličnim prvakom suvremenih grafičara. Našim pak mlađim talentima pokazala je koliko još postoji novih mogućnosti u tehničkom i izražajnom usavršenju bakroreza.

Gđa. Tanna Kasimir-Hoernes (izložila oko 23 radnje) radi u istom smjeru kao i njezin suprug, samo s manje tehničke spreme, ali s mnogo ženske osjećajnosti i ljupkosti. U »Stranford university chapel« i u br. 130 i 139 dosegla je umjetničku visinu svog uzora.

Slavko Tomerlin izložio je (26. X.) u Ulrihovu salonu svoje slikarske radove. Kao svake sezone — već nekih deset godina u natrag — nije ova izložba ni sada, u njegovim slikama iz narodnog života, donijela nešto novo. On nam još uvijek prikazuje isti Eldorado u kojem seljaci u nedjeljnim odijelima i seljakinje ukrašene cvijećem i vrpcama vječno ašikuju, šapuću slatke riječi, vječno obilaze bogate sajmove i proštenja, piju vino, vode kolo i slave prastare potrijarhalne običaje. Iako takav Eldorado nigdje ne postoji, ne bi to površno gledanje bilo najveći prekršaj kad bi ti prizori bili zaista dobre slikarske realizacije. Mi bi ih onda promatrali kao lijepu, šarenu slikovnicu u kojoj je fiksirano samo ono vedro i lagodno u životu našeg seljaka, kao niz intimnih slika o poetičnim običajima kojih pomalo nestaje, kao reviju slikovite narodne nošnje koja je u našem burnom vremenu osuđena na propast. I s time bi se zadovoljili. No te slike ne mogu ni ovu zadaću da ispune.

Uvijek ista šablonska kompozicija, (ako se tu o kompoziciji smije uopće govoriti) ista površna neslikarska obrada, tvrdoća, bezizražajnost — diletantizam. Manekenska ukočenost likova, neuvjerljive geste, nepokretnost uz kolorit koji često odaje naivnost, to su najznačajnije pogreške tih slika. Sve što je izloženo vidjeli smo već toliko puta na njegovim platnima, nešto lošije ili nešto bolje servirano — no uvijek slabo. Tu je poziv slikara narodnih običaja, duše — folklora, shvaćen i suviše olako. Da lik čovjeka u narodnoj nošnji, postavljen u pejsaž ili intérieur seljačke kuće, nije za današnji pojam slika, bez obzira na tehniku obrade i vrsnoću rada — to sam već prošle sezone, povodom izložbe g. Tomerlina, na drugom mjestu rekao. Mogao bih od riječi do riječi i drugo ponoviti. Te slike ne spasava ni najpoetičniji naslov: »Oj jesenske duge noći«, »Škripi đeram«... i slično.

Ovakav način obrade scena iz narodnog života ne bi bio zadovoljio ni u doba naivnog i ženskasto sladunjavog njemačkog genre-slikarstva, koje je prošlog stoljeća tako bujno cvalo. Već onda se tražilo veće poznavanje anatomije, bolji crtež, uvjerljiviji kolorit — dakle veća tehnička sprema, — a da i ne govorimo o njemačkom historijskom slikarstvu za spretnog i teatralnog Pilotyja, kome je tehnička savršenost obrade pojedinog materijala bila skoro glavni cilj. Teško je onda tu govoriti o nekom talentu čija se linija razvoja već decenij nije uzdigla ni za jedan stupanj.

Na ovoj izložbi ima ipak jedna novost — veći broj pejsaža i marina nego obično. Ne znamo da li bi to imao biti ozbiljan pokušaj da se njegov talent rehabilitira u drugoj grani slikarstva, ili je to samo ležeran izlet u prirodu. Svakako je utješno da te marine — promatrane dakako kao pokušaji — dopuštaju mogućnost da bi g. Tomerlin na tom polju dao i bolje stvari. Tu je nekoliko krajina i marina koje, uza svu primitivnost u izabiranju motiva, pokazuju izvjestan smisao za tonske razlike. »Pećine« djeluje kao uspjela, à la prima dogotovljena studija igre svijetla na vodi. Sve je dano dosta neposredno, bez naknadnih korektura, pa zato sočno i dobro. Druge marine su rađene pipavije i nesamostalnije. Razabiru se razni utjecaji, naročito u intonaciji i tretmanu mora (Krušlin, Rački) i forsiranje jeftinih efekata (»Jugovina« (br. 23 i 24) pa »Snijeg u Maksimiru«)

Možda još nije prekasno da se ozbiljnim studijem prirode i strpljivim radom pruže i bolje slikarkse realizacije, ali i jače svjedočanstvo talenta.

4. XI. otvorena je u Umjetničkom paviljonu VII. izložba Grupe trojice (Babić—Becić—

Miše); kao gosti sudjeluju: Bruno Bulić, Slavko Šohaj i Mlada slovenska grafika. Grupa trojice izlaže redovito početkom svake sezone, već tamo od svog osnutka i prvog skupnog nastupa, od godine 1930. Te izložbe nose uvijek biljeg najozbiljnijeg umjetničkog nastojanja. One su kroz četiri godine jasno pokazale postepeni razvoj ličnog izraza te trojice najznačajnijih imena u našem suvremenom slikarskom zbivanju. Bila je to tiha, ali uporna borba bez kompromisa i popuštanja, bujno previranje, seriozni napori da se u svakoj slikarskoj realizaciji dade maksimum, ali i konstantno stremljenje na više. Za razvoj našeg slikarstva, svaka je njihova izložba po jedan značajniji datum.

Od godine 1932. umjetnici nam, pored svojih vlastitih radova, prikazuju stalno i po kojeg gosta, ili iz redova već zrelih i poznatih (stranih) slikara ,ili pak iz redova najmlađih talenata nove slikarske generacije. To su poznanstva bila uvijek zanimljiva. Priređivači su znali izabrati zaista samo najbolje (Max Pechstein, W. Skoczylas, A. Motika, Fr. Pavlovec) i dostojno pažnje, pa su tako tim izložbama dali još veći značaj. Ovaj uvid u bujno stvaranje i formiranje mladih, pored izrazitih uspjeha priređivača, znači za naš likovni život kulturni događaj prvog reda. Danas ova izložba nije samo manifestacija težnje i ciljeva, ona je već njihova realizacija.

Ljubo Babić izlaže 15 ulja i dva crteža. Krajine, marine, cvijeće i figuralne stvari — novost koja nam pokazuje manje poznatu stranu slikareva talenta. Cjelokupni dojam tih radova je neka smirenost. Poslije temperamentnog mladenačkog traženja i borbe — pozitivni rezultati, pobjeda. Nestaju izrazite eklektične predilekcije. Ono suviše vidljivo povođenje za Van Goghom, ono očito imitiranje izvjesnih karakteristika Van Goghova tretmana (u potezu, boji, ali i gledanju — trenutačna koloristička vizija prirode pojednostavljena fantazijom) izgubilo se skoro sasvim. Samo neznatni ostaci toga izbijaju tu i tamo, ali oni su već stopljeni s drugim elementima slikareve ličnosti i ne narušavaju ličnu notu. Slaganje tonova s markantnim potezima u mozajik, zamijenile su široke, pune plohe u kojima sjaji nepomućena bistrina boje. Namjesto onih karakterističnih srebrnasto-sivih tonova jedna bogata paleta izrazitijih boja.

Vanredno je zanimljiv »Suton« (br. 4) u svojoj treptavoj zelenoj intonaciji. Tu vidljivo vibrira eter u suptilnom sfumatu ranog sumraka. »Na žalu« (br. 10.) je rafinirana, efektna koloristička kompozicija. Blještavi refleksi i treperenje mirne vodene površine dani su u jasnim prodirnim bojama. Ta blistava, suncem obasjana ploha mora ima, uza svu glasnu harmoniju boja, najčarobnije opalne prelive mekog tonskog lirizma. Bučne fanfare boja izmjenjuju se i miješaju s vibratom violina u opojnu senzualnu instrumentaciju. Majstorija Richarda Strausa prenesena na platno! Lik u prvom planu, rađen poput silhouette, potencira ovo blještavilo, koje zasljepljuje. »Božuri« (br. 11.) su bez sumnje najbolji opus Babićeva dijela izložbe. Ova jednostavna vaza božura, gledana iz ptičje perspektive, u svojoj mekoći i miru i po fakturi i po doživljaju jedinstvena je slikarska realizacija. Neposredan snažan potez (Spachtel), čistoća i sjaj boje, nevinost prozračnih fino nijansiranih latica, krhkost cvjetnog tkiva, sve je to servirano majstorski solidno i umjetnički spontano. Zagasita pozadina povećava svježinu cvjetnih glava u korist skupnog dojma.

Iako Babićevi portreti nose sva obilježja zrelog slikara, oni još nisu njegov definitivni izraz. Uz sav raffinement u boji i postavi ima u njima neke tvrdoće i ukočenosti (plošnost lijeve ruke u slici »Studentica« br. 1.) i manjka im ona zaokruženost i oblost koja bi se dala postići njegovim bujnim koloritom. »Studija za portret« (br. 5.) je akademski solidna u dobrom smislu tog pojma. Ta relijefno izrazita glava i draperija, rađena mirnim bojama, ima svu draž male reminiscencije na epohu francuskog klasicizma, kad je portre značio najpomnije kopiranje prirode i kad se još strogo radilo po kanonima svemoćnog Ingresa.

Vladimir Becić sa svojih 16 platna, jednim akvarelom i 9 crteža prikazuje nam zadnju fazu svog stvaranja. Ta djela su svjedočanstva o postizanju postavljenih ciljeva. Majstor, u dobi zrelog stvaraoca, nije svoj slikarski izraz zadnjih godina mnogo mijenjao; on ga je samo usavršio i upotpunio novim finesama. Njegova paleta postajala je iz godine u godinu nijansiranija. Dominantna smeđa boja, kojoj su često svi tonovi slike podređeni, ublažuje se, ustupa mjesto novim, bogatijim tonovima fine mol-skale. Nema više ni prebučnih

mrlja ni oštrih osvjetljenja, sve je zaokruženo, usklađeno, uravnoteženo. A tu je ipak toliko snage i dinamike! Kao da su ti gojni, snažni aktovi dani u jednom impetuoznom zamahu umjetničkog imperativa. U punanoj plastici zdravih ženskih oblika drhće mliječno svijetlo, prelijeva se svježa zagasita put, a u naslućenim venama kao da naglo struji topla krv. Ležeran stav i geste tako su uvjerljive, da to i nije više fotografski uhvaćen pokret, skamenjen zamah. To je više još nedovršeni pokret koji će se tek pred našim očima smiriti. Veliko platno »Siesta« (br. 23.) ima sve karakteristike tog dinamičkog — recimo — Nachklanga. Lagodni i bezbrižni položaj žena, koje se odmaraju, izazivlje kod dužeg gledanja, u svojoj ustreptalosti ploha i boja dojam naknadnog, dakako, tek neznatnog pokreta i konačnog smirenja.

Snažno i sigurno je modeliran »Akt« (br. 22.). Masivnost i težina tih oblika je upravo impozantna. Kod portreta se zamjećuju neke male koncesije modelu. No to je razumljivo, jer tu je ipak, pored fiksirane duševne dispozicije, glavni cilj sličnost. Slikar namjerno ublažuje svoj tretman. Formira mirnijim potezima, daje minucioznije detalje lica, zamata likove u neku mondenu atmosferu. Pa ipak ono jedro, zdravo i neposredno Becićeve prirode izbija ispod svega toga.

U pejsažima je slikar najviše uznapredovao. Kakva je razlika od onih prilično bučnih krajina sa mostovima i kućama u kojima je još motiv bio toliko naglašen, i ovog mirnog »Proljeća u hrvatskom prigorju« (br. 28.)! Taj nujni »chanson triste« dan tiho i con sordino jednostavan je i istinit u svojoj tjeskobnoj osamljenosti i bolnoj sjeti. Pa »Voćnjak u rano proljeće« (br. 28.) sav u lepršavom šarenilu najfinije obojenih koprena, u lelujavom vijorenju prvih barjaka proljeća po humcima i vrtovima, dojimlje se kao poluglasna recitacija najčišće sublimne lirike, nakon patetične deklamacije prijašnjih pejsaža. Ima tu i jedan akvarel: »Oblaci nad Crnotinom« (br. 34.) Po fakturi pravi, stopostotni akvarel. Vlažan i svjež, rađen punim mokrim kistom da boja sve kaplje i curi po plohama papira i onda se netaknuta suši. Zaista je šteta što se umjetnik ne bavi više tom tehnikom. Sudeći po ovoj slici, on bi nam mogao dati odličnih akvarela, ali ne samo po tehnici odličnih, (kao Šipek), nego i po umjetničkom gledanju i oblikovanju.

Jerolim Miše je psiholog našeg slikarstva. Znalački i pronicavo analizira duševni život svog modela da nam ga zatim jasno prikaže u nekoj kondenziranoj formi, često i sa par snažnih poteza. Ti značajni potezi, koji mogu otkriti duševne dispozicije jednog bića, uvjetuju moć uživljavanja u skrivena psihička zbivanja i veliko slikarsko znanje.

Svi mi donekle živimo dvostrukim duševnim životom. Iako smo sasvim iskreni, iako želimo otkriti svu našu nutrinju bez uljepšavanja, apsolutna iskrenost ipak ne postoji. U nama uvijek još mnogo toga zaostaje neiskazano. Mi nesvijesno skrivamo ono naše najintimnije, onaj kompleks sasvim ličnog doživljavanja koji nikad nije u svim svojim finesama riječima iskazan, i koji se i ne može u svojoj zamršenoj mnogostrukosti ni izreći. Riječi su suviše jasne, suviše određene i ograničene u svojim pojmovima za ovu zagonetnu mješavinu svijesnog i potsvijesnog u našim težnjama. Ali često je dovoljan jedan mimički pokret, jedna gesta, i skrivena zbivanja naše duše pokazuju se i odaju. To je tek bora oko usana, nespretna i čudna djetinja kretnja, za mućen pogled, i pred nama se razotkriva čitav svijet neizrečenih ličnih bolova, sanja, očekivanja. Miše je majstor u fiksiranju tih momenata. On ne vidi tek forme i crte lica, nego on prije svega razabire kako će te crte manifestirati unutarnje zbivanje. Jasno je, da su časovi u kojima se duševno vibriranje tako jasno odražava na fizionomijama, rijetki. Slikar mora strpljivo čekati da na crtama zatitra to otkrivenje unutrinje, ali on mora i svoj model inače dobro poznavati. Uza sve kvalitete pejsaža Miše je izraziti figuralni slikar. Ono skriveno u nama on je od uvijek prikazivao, samo se njegova faktura postepeno mijenjala. Iste rezultate postizavao je prije jednostavnijim sredstvima, u tmurno smeđoj ili sivkastoj intonaciji sve jasno izmodelirano s malo boja. Onda je u rješavanju slikarske realizacije boja počela igrati veću i značajniju ulogu. Tko se ne sjeća zanimljive »Pralje« gdje je taj prijelaz bio već jasno određen. Danas slikar sve više ulazi u boju. On, istina, nije više sasvim smiren u vojoj ksontemplaciji i analizi, ali on sve dublje zalazi u tajne duše. Neki uznemireni duh prožima njegova platna.

To nije hladni posmatrač, analizator, već čovjek koji mnogo suosjeća sa duševnim dispozicijama svojih likova, i koji, slikajući, nehotice razotkriva svoj vlastiti duševni nemir.

»Djevojčica slika« (br. 56.) potsjeća na onaj smireniji stari način, iako je mnogo bogatija u boji. Tu je potpuna djetinja sabranost u svom radu spojena sa svladavanjem izvjesnog napora, onaj savršeni zaborav, da postoji još nešto izvan nas, a potom i tačna projekcija i odavanje unutrinje. Za novi način karakterističan je »Student« (br. 6.) U majstorskoj mješavini izražen je nemir čovjeka koji se još formira, smjesa dječačke zbunjenosti i momačke smionosti, očekivanja, nade. Analogno tome je i umjetničko oblikovanje nervozno, temperamentno užurbano, nemirno, u nestašnim mrljama, uznemirenim potezima. »Splitska skitnica« (br. 71.) je izvrstan primjer jasne karakterizacije s nekoliko poteza. »Starica« (br. 70) u svom nadmoćnom miru nad nevoljama i nedaćama života ima u sebi tuge i tragike neznanih nesretnih junakinja našeg neherojskog doba. Zamućene staračke oči plaču tihi plač bez suza, plač u sebe bez prijekora i optužbe. Prljava smeđa intonacija i zamagljenost podvlači tu nijemu tragiku.

Dijete (br. 52) kazuje više jednom jedinom gestom o svom nutarnjem životu, nego što mogu reći čitave stranice analitičkih opisa. Od krajina moramo svakako spomenuti paučasto mekanu »Splitsku stanicu« (br. 59).

Bruno Bulić je još nepoznato ime. Njegovi radovi (11 ulja i jedan crtež) govore o snažnom talentu koji je još sputan okovima različitih, često i oprečnih utjecaja. Svakako je teško po ovim slikama tačno pronaći njegova lična nagnuća i odrediti smjer budućeg razvoja. Dali će slikar poći smjerom »Autoportreta« (br. 44), koji je još sav u Van Goghovoj maniri, (naročito gornji dio glave), ali snažan i izražajan, ili će se uputiti smjerom sasvim oprečnim, smjerom mekog »Nature morte« (br. 51), to se danas još ne može utvrditi. Ova »mrtva priroda« je tako traženo mekana i puna finih prijelaza, intimnog lirskog ugođaja, kao da ju je druga neka ruka oblikovala. Kada će ovaj tempermenat, smisao za boju i formu naći put do slobodnog samostalnog stvaranja, to je, dakako, pitanje i rada i autokritike.

Slavko Šohaj je tiha u sebe povučena priroda — to skromno šapuću njegova ulja (6 na broju). Štedljiv u boji, suzdržljiv u potezu, sve izlazi ispod njegova kista pomalo prigušeno, ublaženo. Nema iznenađenja. U naglašenoj melankoliji pejsaža ima iskrenih lirskih tonova, u portretu je već jasno fikisran psihički momenat. Dali će ta lirika jasnije svojim vlastitim jezikom progovoriti to će tek vrijeme pokazati.

Sa sedam grafičara, koji treba da reprezentiraju nastojanja suvremenih slovenskih umjetnika, prikazana nam je mlada slovenska grafika. Izloženi bakropisi, drvorezi, litografije i crteži zanimljivi su po svom izrazu i po stavu i načinu gledanja svojih tvoraca. Oni dokazuju da je slovenski likovni život još u bujnom razvoju, ali on je već i na visokom umjetničkom nivou. Većina tih grafičara nastoji da se približi socijalnoj kritici i trpkoj karikaturi društva sadašnjice, da prikaže ispraznost, nevolju i bijedu života. Svojim scenama žele oni potaknuti na razmišljanje otvarajući poglede u svjetove nemoćnih i jadnih. Neki pak rade po diktatu sasma ličnih osjećaja, bez rješavanja socijalnih problema, naročito kultiviraju tehniku, traže nove forme neposrednog izraza.

Pilon Veno fiksira viđeno najjednostavnijim sredstvima — linijom. On sve gleda više sažaljevajući, nego optužujući, s bolno-ironičkim smiješkom oko usana u ovoj tragi-komediji konvencionalne ispraznosti, i u žalosni »Menage« (br. 129). To je neki ublaženi način gledanja pronicavog, do krvi okrutnog Georga Grosza. Čovjek je zaista tužan, smiješan, jadan, pigmejski sićušan kao nedeljni »Lovac« (125).

Franc Mihelič ima slične intencije, samo je mnogo više trpak i opor, a i način izražaja mu je drugačiji. »Nature morte sa zrcalom« (119) mnogo sjeća one očajne praznine hladnih interieura iz reportaže najstrožeg kritičara suvremenog društva.

Maksim Sedej gleda sve kroz očale morbidne melankolije. Doživljava u susretu s raznim životnim i društvenim pojavama intenzivno i tragično, pa te doživljaje prikazuje često dramskom snagom. (Mrtvo dijete).

Dore Klemenčič je jednostavan i neposredan.

Monotipi *Mike Maleša* dobri, naročito je zanimljiva »Ženska glava« (117).

Božidar Jakac poznaje odlično razne tehnike. »Portret komponista J.« (100) je dokaz te visoke tehničke kulture, ali i jasne karakterizacije.

Bakropisi *Tone Kralja* tako su jednostavni i istiniti u svom naivnom gledanju i koncepciji, tako pučko-prostodušni i ljupki, da se čovjek nehotice sjeća narodnih priča i već davno zaboravljenih bajki. Po svojoj jasnoj kompoziciji, razgovijetnom predavanju ideje, širini, bujnosti i iskrenosti; on je predestiniran za odlična ilustratora Biblije.

Vladislav Kušan

U SPOMENAR DRU MIRKU PERKOVIĆU

»*No — ja zađoh u područje, koje nije moje.*« — Dr. M. Perković — Knjiž. Horiz., br. 10—12, str. 223.

Odlučivši napisati nekoliko redaka kao obranu jezika u svojim pjesmama, što su izašle u 5 broju »Hrvatske Prosvjete« za god. 1934., tražio sam zgodan motto i već htjedoh napisati: »Medice, cura te ipsum« — kad mi unutarnji glas prišapnu, da će biti najbolje uzeti gornje piščeve riječi, pa sam tako i uradio.

Kad kritičar veli, da mu treba rastumačiti drugi stih moje pjesme »Svojoj poeziji«, koji glasi:

»Razvitlaj zamahom snažnim utjehu krajem tuge« to znači, da je on nesposoban naći metaforu u riječima »razvitlaj utjehu« i da ne zna, da je instrumental »krajem« u adverbijalnoj službi. Ja sam rekao »krajem tuge« radi ritmičke estetike, da sam rekao, »po kriju« ili »području tuge« kritičar bi me bio razumio ali ritam bi mnogo izgubio.

Što kritičar veli da u ova moja dva stiha:

»Ti, čije se rađanje zbiva kad prevru
duševna vrela
Razvitlaj zamahom snažnim utjehu
krajem tuge«,

ima retorike više negoli u cijeloj Preradovićevoj »Odi Slavjanstvu« to je tako neumjesna hiperbola kao i ona Pavićeva poredba Mažuranića s Gundulićem, samo molim, da mi se oprosti, što sam ja kritičarevu hiperbolu, koja se tiče moje malenkosti, donekle izjednačio s onom Pavićevom, koja se tiče velikih hrvatskih pjesnika. Zašto kritičar nije kazao, koje bi riječi ondje trebalo ispustiti, da se ipak kaže ono, što sam ja htio reći?! Je li kritičar makar na brzu ruku pregledao pjesme urednika L. Ž. da utvrdi, ima li u njima retorike?

Sada dolazi nešto neobično za moga kritičara, za prosječne smrtnike šta se bave našom knjigom, stvar gotovo svagdanja: to je riječ *pocijepan* u značenju *poderan*. Ako se dr. M. Perković smatra pozvanim, da pjesme prosuđuje i u leksikalnom pogledu, to se nije smio upustiti u onake abderitske ili overnjanske kombinacije, te zaključiti, da je mnoštvo imalo »drvena odijela«. On bi morao znati, da se izraz *pocijepati* ili *pocepati* upotrebljava u Srijemu, Banatu i Vojvodini i barem u sjevernoj Srbiji, pa je trebao reći, da je za zagrebačke listove neobičan taj izraz, jer je doista za nas barbarizam. Ili je kritičar prvi put tek u mojoj pjesmi naišao na taj izraz? Ako je to istina, onda mu valja oprostiti, jer ne zna što čini; a ako je i prije to slušao ili čitao, a tek mene počastio onom primjedbom, onda neka mu drugi dadu apoziciju, kakvu je s pravom zaslužio. Toliko na riječi iz moje prve pjesme.

Što se tiče moje druge »Molitva za Nju«, tu on ne može duševno probaviti pjesničke fraze: slijevam molbu — spomen *urezan cijelom životu*, pa još zamjera *glagolu* ugasnu u stihu:

»Osjetih tugu kad ugasnu oči modre.«

Da je kritičaru stalo do objektivnosti i do opreznosti, on bi bio dobro pregledao barem jezik onoga sveska »Književnih Horizonata« (koji su — usput budi rečeno — vrlo uski) u kojem je htio objelodaniti svoje »kritičke« primjedbe; ali on je sigurno uvjeren o nepogrešivosti svojoj i urednika L. Ž. pa uzeo bič da šiba samo po »Hrvatskoj Prosvjete«, »Književniku« i ostalim listovima.

Kad je pjesnik L. Žimbrek u tom istom svesku na str. 225. mogao reći »cijedi se jutro«, u stihu:

Kroz prozor seljačke sobe cijedi se proljetno jutro; — pa na str. 226. »toplinom zalijati (?),« zašto se kritičar tako nakostriješio na moju metaforu »slijevam molbu«? Zna li kritičar, da se i u gramatikama upotrebljava fraza »slijevanje vokala u jedan«? Ako se dakle mogu glasovi slijevati (kontrakcija), onda objektivnost mora dopustiti i frazu »slijevati molbu«.

Šta se pak tiče dativa u frazi »urezan cijelom životu,« ističem da mi tu na obranu stoji i licentia poëtica i logika, jer sam tu radi tehnike tako rekao umjesto: urezan u cijeli život. Ili je to možda za kritičara opet prvi put, da baš u mene vidi neku sintaktičku digresiju od prozaične sintakse? Ja ovdje mogu s pravom istaknuti da meni pripada sve ono što licentia poëtica daje i narodnom pjesniku analfabeti: Ta u narodnoj pjesmi »Zidanje Skadra« glasi 22. stih ovako:

»Da zaziđeš kuli *u temelja*«

umjesto: *u temelj;* u pjesmi »Ženidba cara Lazara« glasi 111. stih:

»A brat brata zvati po mejdanu«

umjesto: *na mejdan;* u pjesmi »Marko Kraljević i vila« čitamo stih 44.:

»*Zape luka* i dve bele strele«

umjesto: *zape luk.*

Prema ukusu toga kritičara nije rimski pjesnik Vergil smio ni početi pjevati, kad mu početak glasi ovako:

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
Litora...

jer je izostavio prijedlog in uz akuzative: Italiam Laviniaque litora, zbog predikata venit.

Doista je moj kritičar manje objektivan nego pjesnici Bavij i Mevij, koji su od zavisti napali dobrodušnoga pjesnika iz Mantove.

Napokon što se tiče napadnutog predakata *ugasnu* u spomenutom stihu, i on se dade sasvim lako očistiti od nabačene ljage. Tom kritičaru valjda nije poznat neprelazni glagol *ugasnuti,* kad on govori samo o glagolu *ugasiti,* pa oblik *ugasnu* s njim veže. Kao dokaz svoje tvrdnje, da postoji glagol *ugasnuti,* navodim kritičaru kiticu iz pjesme Ljudevita Vukotinovića, što je izašla god. 1835. u 44. broju Gajeve »Danice« na strani 276., ona glasi:

»Aj vi, oči crne
Oči jasne!
Zar vam nikad vatra
Ne *ugasne.*«

A šta će reći kritičar na izjavu jednoga slavista, da se glagol *ugasnuti* nalazi u svim slavenskim jezicima, dakako uz neke glasovne izmjene?

Još samo nešto! Da se kritičar razumije u poeziju, da je malo dublje poznaje, znao bi, da pravila poezije često otstupaju od gramatičkih pravila, znao bi, da se u poeziji dopušta mnogo toga, što se gramatikom zabranjuje u prozi. Napokon znao bi i to, da u poeziji nije glavno ono gledište koje je on kritikovao, nego da se njezina vrijednost ocjenjuje po drugim kriterijima. Stoga ono, što u prozi može biti od presudnoga značenja, u poeziji može biti sporedno.

Toliko o obrani svoga jezika: sada pak prelazim na gramatičko područje kritičareva članka i proizvode urednikova pera u istom svesku »Književnih Horizonata«. Da se ova replika ne odulji, samo ću navesti pravopisne, sintaktične, stilistične i leksikalne pogreške i do njih pomenuti ispravke, jer pišem za ljude kojima ne treba puno dokaza, časteći ih latinskom poslovicom, koja glasi: »Sapienti pauca«.

Evo tih pogrešaka u kritičarevu članku od str. 221.—225.: »Jezik je tog časopisa«... — jezik toga časopisa je...; »da dokažemo našu tvrdnju...« — da dokažemo svoju...; »pogrješno« — pogrešno; »grjehota« — grehota; »sa umecima« — s umecima; »bože« — Bože; »pogrješke« — pogreške; »zar će... da ponizuju« — zar će ponizivati; »Upravo stoga jer nema, tu svakako potrebitoga predikata« — Upravo stoga, jer tu nema predikata, koji je svakako potrebit; »sa više pomnje« — s više pomnje; »može da ima« — može imati; »tuđice« — tuđe riječi: ako je dobra riječ *tuđica* u gornjem značenju i u prozi, onda se mora dopustiti, da i riječ *bjelica* dolazi mjesto dviju: bijela pšenica; »prikazivanjem pogrješaka« — prikazujući pogreške; »ne ćemo zamarati« — nećemo da zamaramo.

Da završimo navodom vrlo neobična trolista! Moj kritičar ima za jednu njemačku riječ: der Leser, tri hrvatske: čitatelj (221.), čitalac (224.) i čitač (225.).

Sada ćemo se malo osvrnuti na sastavke urednikova pera: Pismo mrtvom djedu u grobu — Odlomak romana »Školovanje Augusta Brezovačkog.« — Rodu o jeziku.

»Zalijati« — zalijevati ili zalivati; »djed — vek« — u jednom stihu ijekavština i zagorska ekavština; »ne će« — neće; »ako hoćeš dobiti« — ako hoćeš da dobiješ; »mali sitni dječarac« — malen sitan dječarac; »dečko« — dječak ili dječko; »To tijelo se uvuklo u tijesni prugavi kaputić...« — To se tijelo bijaše uvuklo u tijesan prugast kaputić...; »hlače u kojima se jedva vidjele noge, što je sve dobio od starijeg učiteljevog sina« — hlače, u kojima su se jedva vidjele noge; to je sve bio dobio od starijeg učiteljeva sina. (Da sam kao g. Dr. M. Perković, rekao bih, da se ova rečenica sa *što* proteže na noge, kao da je taj dječak bio noge dobio od onog učiteljeva sina); »sa Augustom« — s Augustom; »bijesna furija« — ne treba tu atribut bijesna za onoga, koji zna, da riječ furija (lat. furia) stoji u vezi s latinskim glagolom furere: bjesniti; »sama sobom govorila« — sama sebi ili sama sa sobom govorila; »Taj gradić August nije zavolio od prvoga dana« — Toga gradića nije August volio...; »mjestanceta« — mjestanca; »vrata od crkve« — crkvena vrata; »krmačina« — krmačetina; »ruke kojim je odstranio« — ruke, kojima je otstranio... i t. d. i t. d.

Tih pogrešaka ima toliko, koliko se redovito nalazi — recimo — u zadaći kakva četvrtoškolca! Zato ću navesti samo još ova četiri primjera: »da Slavku nije bilo s njom težak posao« (229.), »ustiju« (230.), »krletci« (dva puta 230.), »šuplina« (231.).

Na temelju svih ovih nepobitnih prigovora pitam javno kritičara, zašto nije najprije uredio jezika u svom sastavku, zatim u sastavcima urednika L. Z., pa tek onda prešao na jezik mojih pjesama. Napokon predlažem kritičaru i uredniku »Književnih Horizonata«, da odaberu izlog koje mu drago knjižare, pa tu izložimo pogreške mojih pjesama i pogreške njihovih sastavaka — sve to uz naznaku crvenom olovkom — da se naša kulturna publika uvjeri, je li gori jezik jednoga pjesnika ili dvojice filologa.

August Đarmaty

UREDNIŠTVO JE PRIMILO:

Ks. dr. Kazimierz *Kowalski,* Nauki rekolekcyjne o Akciji katolickiej, Poznań 1934. Nakladem Naczelnega instytutu Akcji katolickiej. — Dragutin *Nežić,* Slava i plodovi svetoga Križa, Slav. Požega 1934., Nakl. »Dobra Štampa«, zadruga s o. j., cij. Din 6. — O. Urban *Talija,* Isus Krist u svijetlu trijezne i netrijezne kritike, Dubrovnik 1933., Nakl. Dubrovačke hrvatske tiskare. — A. *Freudenreich,* Gluma, stručni priručnik za ideologiju i praktičnu primjenu hrvatske pučke glume, Zagreb 1934., Izd. zadruge »Sklad«, cij. Din 100. — J. A. *Gončarov,* Oblomov, Druga knjiga, prev. *I. Velikanović,* Zagreb 1934., »Minerva«. (Klasici ruske književnosti.) — Dr. Antun *Grgin,* Istraživanje starohrvatskih spomenika po splitskoj okolici, Zagreb 1934., Posebni otisak iz »Narodne Starine«. — Miško *Kranjec,* Pesem ceste, Roman, Ljubljana 1934., Jugoslovanska knjigarna, cij. kart. Din 45, vez. Din 55. — I. K. *Lemoyne—E. Cerio,* Don Bosko, Zagreb 1934. — Max *Osborn,* Povijest umjetnosti, preveli I. *Hergešić* i F. *Jelašić,* Zagreb 1934., »Matica Hrvatska«, cij. Din 160. — Ivan *Turgenjev,* Proljetne vode, Pjesme u prozi, Nove pjesme u prozi, Zagreb 1934., »Minerva« (Klasici ruske književnosti).

Nova adresa uredništva: Dr. Ljubomir Maraković, uredništvo Hrvatske Prosvjete, Zagreb, Gajeva ul. 36. (Adresa štampana na omotu ne vrijedi više).

Izdaje „Kolo Hrvatskih Književnika" u Zagrebu. — Naklada „Jeronimskog Književnog Društva" u Zagrebu. Uređuje i izdaje za „Kolo Hrvatskih Književnika": Ljubomir Maraković. — Tisak Zaklade Tiskare Narodnih Novina u Zagrebu. — Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Deželićeva ulica 2.

„HRVATSKA PROSVJETA"

IZLAZI JEDNOM MJESEČNO, OSIM MJESECA SRPNJA I KOLOVOZA. — LIST IZDAJE „KOLO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA". — PRETPLATA JE ZA GODINU 1934. U JUGOSLAVIJI DINARA 80·—, DOBROTVORNA PRETPLATA DIN 100·—, PRETPLATA ZA ĐAKE DIN 50·—, PRETPLATA ZA INOZEMSTVO DIN 120·— PRETPLATA SE MOŽE PLATITI I U POLUGODIŠNJIM ODNOSNO ČETVRTGODIŠNJIM OBROCIMA. BROJ RAČUNA KOD ČEKOVNOG UREDA U ZAGREBU 33.720

NARUDŽBE, NOVCI I REKLAMACIJE ŠALJU SE UPRAVI „HRVATSKE PROSVJETE" ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA 21. (JERONIMSKO DRUŠTVO). — RUKOPISI I SVI LISTOVI ZA UREDNIŠTVO ŠALJU SE NA ADRESU: DR. LJUBOMIR MARAKOVIĆ (UREDNIŠTVO „HRVATSKE PROSVJETE") ZAGREB, ZVONIMIROVA ULICA 4. III.

Ministarstvo prosvjete odobrilo je pod br. P. 12.874 od 3. kolovoza 1929. „HRVATSKU PROSVJETU" za knjižnice srednjih i stručnih škola.